

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto IV.

V Celovec, 1. avgusta 1884.

Štev. 8.

Kmetski triumvirat.

Historičen roman. Spisal Anton Koder.

Dvanajsto poglavje.

Die Kaiserbergischen Unterthanen schlugen
zuerst los am 29. Jänner 1573, das Bauern-
heer wuchs bald auf 20.000 Mann.

Dimitz.

Bilo je tri dni pozneje. Akoravno je prežgodaj pričeti vstaneek vznemiril in iznenadil marsikteri okraj, bilo je že tretji dan oboroženih najmanj deset tisoč mož, in med temi skoro polovica s pravilnim orožjem. Glavni del, kteremu je ukazoval Ilija Gregorič, utaboril se je pri Vidnu. Tú je bilo zbirališče vseh manjših čet, ki so prihajale še vedno iz najbolj oddaljenih okrajev. Sèm so pošiljali posamezni podpoveljniki in stotniki popraševati po ukazih tú zbranega kmetskega triumvirata.

Dvanajst stotnikov je bilo izvoljenih. Med temi nahajamo že nam znana imena: Lazar, Prokop, Vikič itd. Glavni nalog posameznim četam teh stotnikov je bil terorizem, s kterim so uplivali po deželi na posamezne grajščake. Silili so jih k raznim pomenljivim privilegijem, in rés marsiktere do sedaj v lastno korist utrjene pravice opustili so ti gospodje kmetstvu v prid. Da se pa pri tem ni postopalo vedno po postavah redne vojske in mirnega zahtevanja, je naravno in umljivo onemu, kdor le površno pozna težki jarem tedanjega kmetstva, ki se je po svojej gosposki — živini, a ne človeštvu prištevalo in se pogostoma slabeje ko z neumno živalijo ravvalo z njim. Kakor pa zdívja najbolj krotka domača žival, ki je bila dolgo zaprta v zaduhlem zidovji, tako je vzbudila ideja po popolnej svobodi do sedaj speče kmetske moči ter dala dušek vsej surovej strasti sile in maščevanja.

V gradu Soteska ubili so kmetje zadnjega grajščaka Loškega. Še dandanes kažejo ono mesto, kjer je vzdihnuol dušo. Na pokopališči v

Mekinjah padel je zadnji baron Lilienberg. V Zagorji razrušili so kmetje županijo in zažgali hiše onim posestnikom, ki so se upirali takovemu dejanju. Tudi Brdski grad in večina gradov na Dolenjskem se je v prvej kmetске strasti skoro popolno razrušila; posestniki so se prepodili in vse njih imetje konfiskovalo.

Dejali smo, da so učinile poslednje silovitosti le posamezne čete ali ondotni prebivalci sami, ne da bi bil kaj takega kmetски triumvirat ukazoval. In vendar so uplivali ti posamni čini jako uspešno na splošno ustajo; kajti razširili so jo po vsej deželi in pridobili mnogo ustašev za višji, dobro premišljeni politični črtež hrvatskih upornikov. Osobito bolj intelligentni del, ki je imel sploh razum za svobodo, in pa proletarijat brez imetja in pravega doma pridružil se je Gubčevej vojski pri Vidmu. Naravno je tedaj, da je taborila že čez teden dnij vojska, broječa dvajset tisoč mož ob bregovih Save, in k njej je še neprenehoma prihajalo skrivaje mnogo hrvatskih in spodnještajerskih kmetov.

Poslednje je lahko umljivo; kajti kmetom je veljala prislovica: „Rajši stokrat umreti, kakor delati žive dni tlako ponosnemu gospodstvu.“ V tem smislu bile so pa tudi njihove zahteve proti svojim dosedanjim gospodom. Zahtevalo se je odpraviti tlako in terjala popolna neodvisnost kmetstva od grajščakov. Tako se je glasila javna prisega onih grajščakov, ki so se hoteli oteči kmetске silovitosti. Da pa niso hoteli vsi prisegati narekovane kmetске prisega, prepričali so nas žalostni zgledi iz nekterih slovenskih okrajev.

Da se pa pokaže moč kmetskega upora sploh, sklenol je beg Gubec odstraniti z enim samim velikim podvzetjem vse ostalo nasprotje protivnikov kmetstva in njegovih zahtev. Nepričakovani dosedanji uspehi storili so Gubca ponosnega. Podjarmiti si je hotel najprvo močno zavarovano Krško mesto. Mislil je, da če pokaže tú svojo silo, odpirajo se mu radovoljno vrata ostalih gradov in mest. Akoravno je bila kmetška vojska zbrana pri Vidmu silna dovolj, da bi bila lahko trikrat večje mesto od Krškega oblegla, preračunil je beg Gubec, da velja čast tú več kot sila, in da bi bilo koristnejše njegovim zadevam, ako si pridobi mesto brez dolgega boja in obleganja.

Skušal je torej po zvijači in izdajalstvu pospešiti svoje vojne namere. Že prvi dan rednega obleganja povabil je mestnega župana v svoj tabor ter ga pooblastil, v imenu kmetске vojske posredovati s krškini mestjani ter jih pridobiti, ako mógoče, za ustaške ideje.

V ta namen se je poklical v Gubčev tabor ves triumvirat in vsi zastopniki in voditelji posameznih vojnih čet. Nevoljni so bili posamezni stotniki in četovodje, ko zvedó, koliko imenitnosti pripisuje njih vrhovni poveljnik Krškemu mestu ter kupiči tú brez posebnega uzroka vojne moči. Kot občen program veljal je do sedaj vznemiriti na eden pot vse sosedne

kraje in pridobiti si z manjšimi četami polagoma celo okrožje, cepiti nasprotno moč in vsaj začasno izogibati se vsakemu daljšemu boju.

Posebno vojskovodja Ilija Gregorič in triumvir Guzetič sta se srdito protivila obleganju Krškega mesta in sicer iz poslednjih dveh uzrokov: Prvič se jima je dozdevalo Krško mesto preblizu Celja in Zagreba, od koder jim je pričakovati v prvej vrsti nasprotne sile; drugič pa se s pridobljenjem nepomenljivih mest in s peščico mestjanov namen kmečke ustaje ne rešuje, temveč ukrotiti se morajo na veke zatiralci kmečkega življa v vseh treh sosednih deželah.

Dobro je vedel Gubec, da najde ta črtež nasprotstvo v njegovih zaveznikih samih. A preračunil je, da je baš v tem slučaju ugodna prilika, da pokaže vsem poveljnikom svojo nadvladujočo moč in — da se otrese, ako ni drugače, elementov, ki mu po njegovej sodbi nasprotujejo iz osebnih uzrokov.

Jako razburjen je bil torej zbor v Gubčevem taboru. In ko naglaša Gubec, da si pridobi Krško mesto po izdaji in da je priča temu pričujoči mestni župan Sila, ki za primerno čast in plačilo pri bodočej naši vladi spusti o pravem trenutku mostove in odpre duri zmagujočemu kmetstvu: tedaj zbledi same jeze in nevolje Ilija Gregorič in vzklikne:

„Sramota nam in naši stvari, ako nam mora izdaja, a ne ljubezen pridobiti našo bodočo zmago. Le v prepričanju za našo sveto pravdo je naša moč. Ona nam pridobi stalnih zaveznikov. Izdajalci, ktere maje vsak vetrič, bili bi strup in poguba naše ideje.“

Strmé so poslušali zbrani moške tako odločne besede svojega poveljnika, akoravno so se one nekterim dozdevale neprimerne v sedanjem položaji in preognjene. Zbledele je v istem trenutku Gubec in molčal nekaj časa. A mojster je bil v zatajevanji svojih strastij; odgovoril je mirno, kakor da bi se ne bilo zgodilo ničesar:

„Vojvoda Ilija, ti pozabiš, da nisi sam v tem zboru; nazori in misli o našem boji so različni, kajti tudi ostalim možem ni tuje — vojskovodstvo.“

Nekoliko preostro se je izrazil Gubec v poslednjem stavku, da bi ne bilo to razžalilo zvedenega vojvode, ki je že bil oslavlil svoje ime v turskih bojih. A tudi Ilija Gregorič je bil politik in diplomat v tem trenutku, kajti molčal je. K temu ga je primoralo vzlasti molčanje mnogih njegovih tovarišev, kterim se je bralo na obrazu, kako neprimerne in kako silno razžaljive so bile Gubčeve besede nasproti Ilijevemu predlogu. Le beg Gubec sam ni spoznal ali ni hotel spoznati poslednjega. Nadaljeval je namreč v prejšnjem smislu svoje posvetovanje zaradi Krškega mesta in razgovarjal se javno z županom Silo, kako bi se brez mnovega upora najlažje poskusila izdaja.

Ko je zapustil med tem Ilija Gregorič in za njim tudi Guzetič videzno le za trenotek vojni zbor, porabil je nujno Gubec to priložnost ter dal glasovati za svoj predlog. Neodločni in premalo neodvisni so bili v zboru ostali stotniki in podpoveljniki, da bi bili javno nasprotni nasvetu svojega vrhovnega poveljnika. Le edini triumvir Pasanec je izraževal z molkom svoj veto, a brez koristi.

Poslednje je še bolj opogumilo bega Gubec: Domišljeval se je v tem trenutku vsemogočnega; saj se je njegovej despotskeji besedi uklanjal ves zbor, ki je bil odločen v vojni.

Ko se je razšel v noči potém zbor, pokliče Gubec župana Silo k sebi in se še dolgo pogovarja z njim.

„Bodoči dan pokaže se v pravej svetlobi naša moč,“ pristavi poslavljajoč se. „Ako se nam posreči pridobiti mesto, zagotovljeno je naše ime. Z veseljem se nam odpirajo potém ostali trgi. Odvisni nismo več od onih ljudij, o katerih lahko sodiš sam, da niso prijazni kmetstvu in njegovej svetej stvari, temveč iščejo slave svojemu lastnemu imenu v kmetskeji krvi.“

Tako je govoril Gubec stiskaje tovarišu desnico. Za slovo mu še zakliče: „Le dva moža potrebujem v bodoče v svojej sredi, zanesljiva in skušena ter pismoučena. Prvi je tajnik Jurič, drugo mesto pa je namenjeno tebi, ako ostaneš mož beseda.“ —

Med tem ko se je pogovarjal beg Gubec z županom Silo, hodila sta ob savskem bregu dva moža. Noč je bila precej temna, a vendar bi bil dober opazovalec opazil, da imata imeniten in precej strasten razgovor. Več potov sta postala in naglašala s povzdignjenim glasom svoje videzno neovrgljive razloge in trditve.

„Premagoval sem se, dokler je bilo mogoče. A preveč je zdaj njegovega ponosa in trimoglavosti, ki nas pelje k pogubi,“ pravi mirno visoko rasteni tovariš, prava junaška postava, svojemu manjšemu in mlajšemu sosedu.

„Prav imaš, Ilija! Naše potrpljenje je prikipelo do vrha. Več ni dvombe, kam merijo njegova podvzetja,“ odgovori z naglasom Guzetič.

„Iznebiti se nas hoče, ko se mu posreči prvi poskus. Triumvirat mu je le pripomoček, da izvrši svoje sebične namene, drugega nič, ti pravim. Zadnji čas je, da mu pokažemo, da imamo tudi brez njega moč in da zaupa ljudstvo svojemu pravemu prijatelju, ki je trpel od začetka z njim in kateri daruje zadnjo kapljo krvi za njegove svetinje.“

„Kako misliš izvesti in pokazati svojo moč, Ilija?“ vpraša ga resno mladi tovariš.

„Umeješ me lahko in nganil si že morda čestokrat sam, da skleneni triumvirat ne vodi k sreči, da je le na jeziku, da je bolje, da ga —.“

Utihnel je junaški vojvoda pri teh besedah in krepko stisnel tovarišu desnico.

„Da ga razbijemo, uničimo, odvežemo se vsakej odgovornosti,“ pristavi navdušeno, a vendar nekoliko iznenadjen Guzetič.

„Ti si uganil ali bolje rečeno izgovoril, kar mislimo že dolgo vsi ostali.“

„Ali pa ni to preopolzla, nevarna stvar v sedanjem trenutku?“

„Nikakor ne! Baš sedaj je prilika za samostalno stranko, ali pa nikdar.“

„Ali smemo motiti ali se izognoti napadu na Krško mesto in cepiti ustaške moči?“

„Poslednje brezumno podvzetje je kakor navlašče stvarjeno, da odpre ustašem oči, kako nepremišljeno je Gubčevo ravnanje, ki zahteva toliko krvi za nepomenljiv uspeh!“

„Ilija, ti dvomiš, da se posreči zmaga nad Krškim mestom?“

„Nikakor ne! Saj ti je znano, da odpre izdaja ob priliki mestna vrata, in zmaga bode lahka, a posledek — pogubljen.“

„Kako misliš poslednje, Ilija?“

„Zapomni si, prijatelj, kar pade brez truda zmagovalcu v roke, to nima cene zá-nj, temveč le stori, da precenjuje on svoje lastne moči. Trdil sem že, da je brezumnost, muditi našo vojsko ob mestnem ozidji, med tem ko potrebujejo cestne zveze in drugi imenitni prehodi krepkega utrjenja zoper redno zvonaujo silo. A ker se hoče proslaviti Gubec z zmago nad nepomenljivim mesticem, opijani ga ona popolno in izroči nasprotni rednej vojski, s katero se mi, akoravno močnejši po številu, ne moremo meriti. Moj črtež je bil in je še danes, umikati se, ako je mogoče, javnem boju, udariti na primernem mestu in izginoti. To je načelo vseh ustašev, ki jim pripori prej po vztrajnosti kakor po slavnej zmagi zahtevane pravice.“

Tako je govoril Ilija Gregorič in navajal še mnogo imenitnih izkušenj za svoje nazore.

„Ti se nočeš udeležiti napada na mesto, Ilija? Ti že vržeš tú iskro razpora med zbrano kmetstvo?“

„Ne! Rekel sem že, da odpre naš tukajšnji uspeh pravim možem oči. In ta trenotek porabim ter izdam do podpoveljnikov in vse vojske oklic, v katerem svarim pred dosedanjimi koraki, razglasim triumvirat kot razvezan in razpuščen ter vabim one, ki ljubijo v resnici svojo in svojega ljudstva svobodo, pod mojo zastavo.“

Molčal je nekaj časa Guzetič pri teh pogumnih besedah svojega tovariša in potem pristavil:

„Ti si junak, Ilija. Vredni so tudi tvoji nazoni pravega junaštva in najboljšega uspeha. Vendar —.“ Utihnel je pri zadnji besedi in poljubivši svojega tovariša in oklenovši se ga okoli vratú, dejal je polglasno:

„Vendar — ako se ponesreči tvoj črtež, Ilija, pomisli, da je izgubljen potem ves dosedANJI trud in up moj in še nekoga drugega, ki zre zaupljivo v srečen izid našega podvzetja.“

Omračilo se je za trenotek visoko čelo Ilijevo, kakor da bi se bil domislil sam nekoga, ki mu je edini up in tolažba. Vendar je zopet potem ponosno stresel glavo, kakor da bi se hotel iznebiti te lepe, a zapeljive misli, in pristavi:

„Priatelj, ti si prerahločuten. Takovi možje so slabi vojaki. Ko bi te ne poznal osebno, dvomil bi nad tvojo hrabrostjo v resnem trenutku. Dozdeva se mi, da je osodepolna tvoja ljubezen do moje hčere. Predobro vém, koliko neprilik je pouzročil prezgodaj po Gubei zapaljeni vstanek in koliko moči se je že razcepilo zaradi tega. Sedaj pa bi še naj motila vajina zveza tudi moje bodoče črteže?!“

Z resnim glasom govoril je Ilija poslednje besede in poljubivši svojega tovariša, pristavil:

„Priatelj, izroči bodočnosti svojo ljubezen! Ako vama hoče osoda biti mila, veselita se po srečnej zmagi toliko bolj svoje težko priborjene sreče; ako so zastonj naše nade, pa zapusti lažje oni svoj delokrog, kterega ne veže nič na prejšnje mesto.“

V stran se je obrnul mladi mož pri teh besedah, da zakrije svojemu junaškemu tovarišu žalost, ki se mu je usílila pri spominu na zapuščeno nevesto v srce.

Mesec je priplaval kmalu potem izza oblakov in odkril v svojej svetlobi, da tudi najbolj junaško srce prevladuje čut, kteremu se ne more ubraniti, kakor trdi neki modree, noben blag človek, namreč čut ljubezni. Mokre so bile Guzetičeve oči, ko je zagotavljal svojemu tovarišu, da se hoče ravnati po njegovem nasvetu. Kakov mož-beseda pa je bil v tej obljudi, prepriča nas bodoče poglavje.

Trinajsto poglavje.

Kaj vam pomagajo te prazne želje?
Sleduhi pazijo na vsako našo stopinjo.

Marija Stuart.

Posloviti sta se ravno hotela Ilija in Guzetič, ko čujeta petje v daljavi. Ker se jima je glas dozdeval znan, počakata nočnega pevca.

„Ubogi oče, tudi ti ne miruješ, kakor da bi vedel, kako resni trenutki se bližajo tvojim sotrpinom,“ povzame črez nekoliko Ilija Gregorič.

„Radoveden sem, kake novice ima nočój. Vedno, kedar prepeva svojo ustaško pesen, ima nekaj posebnega v mislih,“ pristavi Guzetič oziraje se proti strani, od koder je odmevalo petje.

„Smili se mi, ubogi oče. Nevoljen bode, ko zve moj namen. A zdaj je prepozno. Vrnitev ni mogoča,“ nadaljuje Ilija.

„Ne boj se! Tudi on ni prijatelj Gubčev. Svaril me je že več potov, ne zaupati preveč kmetu v gosposkeji suknji. Takovi so baje najslabeyši značaji, pol ptica pol miši, kakor netopirji, ki le v mraku hodijo na sprehod boječ se belega dne.“

Med takim pogovorom se približa nočni pevec. Ko čuje glasove naših znancev, pravi svojemu vodniku: „Če me ne moti uho, konča se tú najina hoja. To je Ilijev in Guzetičev glas.“

Vodnik, ki je že prej opazil poslednja dva, pa pristavi:

„Ne pozabite naznaniti tega, kar ste čuli v taboru! Ako ne ubogata vas, pridem vam jaz na pomoč in ne odidem prej, dokler ne verujeta najinim nasvetom.“

V istem trenutku se pa začuje od daleč glas: „Oče, kakove novice vas silijo v poznej noči v naš tabor? Ali rés niso smeje čakati belega dne?“

Poslednje besede je govoril Ilija Gregorič ter hitel nasproti prislec, svojemu slepemu očetu.

„Preslabe so moje roke, da bi koristile našemu ubogemu ljudstvu. Edin posluh mi je še ostal neizpremenjen. Baš moje uho me je prepričalo, da se je uselil stari naš greh: razprtija, nesloga in sovraštvo v naše podzvetje, ki žuga uničiti vse naše črteže.“

Z naglasom, ki ni naznanjal dobre volje, govoril je slepi Marko Gregorič te besede in pristavil potém:

„Ilija, če te ne morejo prepričati besede tvojega očeta, ki te svaré v odločilnem trenutku, opominjajo naj te njegove oči, ki govoré jasno, kako se plačuje domoljubje v neprimernem času.“

„Oče, jaz vas ne umem, govorite jasno! Kdo vas pošilja v noči v tabor uničevati, kar so me stoprav okoliščine sklenoti prisilile?“

„Ubogljiv je bil nekda moj sin in navdušen za narodove pravice. Zdaj se je to navdušenje izpremenilo v trmoglavost. Z lastno močjo skuša si pridobiti, kar zmorejo le vse naše sile. Predrznost pelje v pogubo, prorokujem tudi tebi, Ilija, če se obračaš v najvažnejšem trenutku od mož, ki imajo v svojih rokah naš blagor in — pogubo.“

Iznenadile so te odločne slepčeve besede Ilijo, da se je stresel in stopil za nekaj korakov nazaj, kakor da bi se bil zbal proroka svojega gorjé. Potém pa ga vpraša:

„Govorite, kdo vam je ukazal podirati neizpremenljive sklepe, kateri morejo edini rešiti našo že na pol izgubljeno stvar?“

„Po prevelikej občutljivosti razdira se naša sloga. Vse to pa izvira le iz osebnih uzrokov, ki nimajo nič opravka v javnih stvareh, to si zapomni!“

Prenehal je starec pri teh besedah, kakor da bi si hotel odpočiti od najhujšega očitavanja proti svojemu lastnemu sinu.

„Oče, naša zveza je le na jeziku. Sebičnost énega hotela se je širiti z njegovimi uspehi; zaraditega je bolje —.“

Tú obmolke vojskovodja, ne da bi bil javno izrekel svoj bodoči értež. Tedaj pa nadaljuje slepi roditelj rekóó :

„Zaraditega je bolje, da zapustiš še pred prvim bojem svoje tovariše in ne zapelješ tudi mladega zaveznika v svojo popolno pogubo. Vedi, da ste vajini mesti v trojneji zvezi že nadomeščeni z imeni: Jurič in Sila“.

Kakor da bi bil stopil na modrasa, tako se zgane sedaj Ilija in vzklíne:

„Gubec, ne motim se torej! Videl sem jaz prvi v temino tvojih prsij in tvoje neizmerne sebičnosti. Razdvojena sta odslej našina pota!“

S tresočim glasom govoril je Ilija te besede in hotel kar brez slovesa oditi. Le s silo ga je zadržaval njegov tovariš Guzetič, opominjajoč ga, naj v takih razmerah še eden pot presodi svoj bodoči értež ter skliče javni zbor, ki izreče preiskavo proti Gubčevej samovolji.

Molčal je nekaj časa Ilija. Potém stopi bližje k svojim tovarišema in déne mirno:

„Guzetič, tudi ti si eden izmed istih, ki dvomijo v zadnjem trenutku nad bistrim očesom svojega tovariša! Odpuščam ti, ker vém, da ljubiš. Ne silim te k obljubljeni zvezi. Ločiva se nocój! Jaz odidem na levo, ti ostani na desni. Ne pozabi, če doživiš mirnih, srečnih časov, kar si obljubil mojemu otroku! Tudi svojega slepega očeta izročam tebi v varstvo. Ostanita oba v krogu, kjer sta glasovala do sedaj! Jaz pa, oprostita mi, ne morem prenašati razžaljenja po človeku, ki ukazuje našej zvezi; ono mi je hujše kot smrt v pravičnem boji, zaraditega —.“

Žalost zalije pri teh besedah poveljnikovo sree, in zadnja beseda mu ostane brez slovesa na jeziku.

V istem hipu pa se mu ovijejo nežne ročice slepčevega spremljevalca okoli vratú in proseč glas se čuje:

„Oče, ne zapuščajte sedaj, ko je po lastnih zaveznikih izrečena sodba nad vašo glavo, svojih ljudij.“

„Jela, rés je, da se kaznuje dobrota s hudobo!“ odvrne Ilija, „ali od kod pa véš to, kar govoriš? Kakšno sodbo imaš v mislih?“

Mirno je pripovedovala nató Jela, da je čula vodéc starega očeta po taboru poleg Gubčevega šotora pogovor Gubca s tajnikom Juričem in županom Silo, kateri so sklenoli kar pri prvej prilíki iznebiti se vsakega zaveznika, ki bi nasprotoval njihovim sklepom. Imenovalo pa se je pri tem ime Ilije Gregoriča in njegovega tovariša Guzetiča.

Dolgo je molčala potém družba, kakor da bi si ne upal nihče izgovoriti prve sodbe o čudnem položaji, v kateri jih je postavil prihod slepea in njegovega vodnika. Napósled izpregovori Ilija:

„Udajmo se torej in glejmo mirno, kako se zapira od trenutka do trenutka bolj in bolj osoda nad našim ljudstvom! Jaz si umijem roki in prepušчам odgovornost drugim za nasledke njihove sebičnosti. Čakati hočem mirno, kako izide prvo podvzetje skleneno po Gubčevej razsodbi. Pokazalo se bode, kdo je pravi narodov prijatelj, ali beg Gubec, ali siromak zaradi svoje poštenosti: Ilija Gregorič.“

Po dolgem posvetovanji obljubila sta vendar Ilija Gregorič in Guzetič, udeležiti se neposredno napada na Krško mesto, da vidita na lastne oči, koliko premore Gubčev upliv pri zbranej vojski. —

Kmetiski triumvirat se ni motil v tem, da je skušal iznenaditi vlado z nepričakovano ustajo in si v naglici pridobiti komunikacijske zveze in vsaj nekaj imenitnih okrajev. Vlada je že namreč dalje časa opazovala nezadovoljnost kmetstva; le inicijative ni hotela proti njemu brez važnih dogodkov pričeti. Že odkar se je izvršil napad na grajščaka Tahyja in s silo rešil uporni Ilija Gregorič iz njegove ječe, prepričal se je vsak opazovalec kmetškega razmerja, da morata v kratkem trčiti skupaj dva nasprotna si elementa, prvi bojujoč se za najsvetejše pravice človeštva in za človeškega bitja vredno eksistenco, a drugi se poganja le za nadomisljevano, po rojstvu mu podeljeno hegemonijo in gospodstvo nad kmetsko rajo. Vedelo se je tudi, da bode krvav ta bodoči boj. Čut krivice in čut gospodstva se ne strinjata. Utihnoti mora prvi, da se šopiri drugi, ali izgubiti drugi svoje nazore, da se zadovolji prvi. Sredujega pota tukaj ni.

Največje zasluge pri opazovanji kmetškega življa in njegovih namer pridobila sta si grajščak Tahy in oskrbnik Črnič. Vedela sta dobro, da sta se s svojo ostrostjo zamerila kmetstvu, ki čaka le ugodne prilike, da se s svojim mučenikom Ilijo maščuje nad njima in vseni somišljeniki. Da sta pa imela dovolj uzrokov za tako sodbo, potrjevala je istina, da je s Hrvatskega izginolo z Ilijem vred obilo znanih kmetov.

Vse to je grajščak Tahy vestno poročal hrvatskeji vladi, in poslednja je opozorila vlade na sosednem Štajerskem in Kranjskem na ta položaj. Vlade niso sicer poslednjih poročil smatrale tako resnimi, da bi bile sklenole z državno redno vojsko ukrotiti uporno kmetstvo, a ponudile so plemenitaštvu neposredno pomoč, orožje in strelivo.

Zadovoljili so se grajščaki s to vladno pomočjo ter sklenoli, da ostalo potrebsčino sami oskrbē. Vedeli so dobro, da će stopijo z lastno silo kmetstvu nasproti, da mu s tem pokažejo priznano svoje gospodstvo in da imajo proste roke po popolnej zmagi, po kateri hočejo ponižati za vse bodoče čase kmetski ponos.

Organizacijo plemenitaške vojske prevzel je Jobst baron Turnski. Ta je razposlal svoja povelja in pozive za pomoč celó na Koroško in Goriško. Obljubljene in zagotovljene so mu bile od mnogih strani vojne čete. Grajščak Tahy mu je ponudil osebno svojo pomoč in vse svoje hlapce. Tudi je pripomogel z denarji, da so se oborožili in najeli hrabri Uskoki za plemenitaško vojsko.

Take so bile razmere pri gospodstvu pred kmetskim uporom. Dejali smo že, da se je smatral poslednji kot neizogibljiv, a s tem ni nikdo slutil, da ima toliko zaveznikov in da se hoče že v tako kratkem času uresničiti. Naravno je tedaj, da je iznenadila ogromna, okoli dvajset tisoč mož broječa kmetška vojska, ki se je zbrala pri Vidmu v štirih dneh. Zaraditega si ni upal poveljnik plemenitaških najemnikov pričeti boja in je rajši čakal ugodnejše prilike.

A tudi kmetstvo, akoravno s početka izvrstno organizovano, bilo je iznenadjeno, ko je zvedelo o resnih pripomočkih plemenitašev zoper ustajo. Najbolj škodljivo pa je uplival prezgodaj oznanjeni vstanek. Smatral se je kot strah, da jih ne prenaagli plemenitaštvo, in širilo se je prepričanje, da ne vlada popolno sporazumljenje v znanem triumviratu.

Iz tega uzroka zanemarjal se je tudi prvotno skleneni vojni črtež, po katerem se ima vojska v tri glavne oddelke razdeliti. Pričeti ima ona ob enem na treh okrajih svoje operacije. Od Brežie do Krškega in Novega mesta vojuje eden oddelek, drugi si prilasti vse okraje od juga proti Celju, tretji pa severno-hrvatsko okrožje, in ta naj tudi obkoli glavno mesto Zagreb, stolico bodočega triumvirata. Beg Gubec sam pa je iz znanih uzrokov prečrtal v poslednjem trenutku ta vojni črtež in združil pri Vidmu vso vojsko. Še le po prvi odločnej zmagi hotel je prodirati dalje po črteži, kterega mu je izdelal tajnik Jurič.

(Dalje pride.)

Národne pesni.

Iz predvorske fare. Nabral Mat. Valjavec.

23. Razbojnik.*

Marija po svétě šva	Obehe šise blíz ni b'wó
Sě sěj'm sinam Jěz'šam	Kokr sama rzbój'naska.
J'm sěj'm mózam Józefam.	Rzbój'neca na práh' stojí
Pršwá je not v en čyr'n gozđ,	An šep ključov v rokáh drží.

* Te pesen je zapisal pokojni kollega mi Bošte Žepić v svojem rojstnem kraju, kjer se govori kakor na Beli in Pred Dvorom.

Marija jo ogovari,
 Tokó jz pravz, govari:
 Oj, prenočíte nas zncój.
 Rzbójzncá odgovari:
 Kokó vas bom prenočzwa,
 K' imám mózá rzbójznka?
 Znkol na přide trézyn dām,
 Marija práv' jzn govari:
 Prša bo trézyn jzn kroták
 De se ni biw znkolz ták.
 Rzbójznca se govari:
 Jest pa se 'no dete jzmám,
 Kz je že stárz sedzým let,
 Oj sédzým lét, voszýmga pō,
 Pa ga se niszým sliszowa
 De bz gdej spregovóznwz,
 Pa ga tud niszým vídzwa
 De bi že kej sprehódnwz.
 Še matz komej 'zgovari,
 Že dete vócz prót hztí,
 Prav' ócz: vóca, brš pejtē,

Domá jnamo zlpé gosti:
 Marijo s sinam Jézššam
 Jzn s sojzým móžam Józefam.
 Voča damú hitz letí,
 Tokó mž pravz, govari:
 Kogá je tó, kokó je tó
 De je poh strého tok svztwó
 Kokr bz sjále sōnca tri,
 Pa se anzga sam'ga ní?
 Ženā mo pravz, govari:
 Dobili smo zlpé gosti:
 Marijo s sinam Jézššam
 Jzn s sojzým móžam Józefam
 Rzbójznk pravz, govari:
 U siso dol nej přidejo,
 Za mizo nej se vsédejo
 Jzn Kristzš z njim spregovari,
 Mo sojo gnado podelí.
 Rzbójznk vse vse zapusti
 Jzn pa za Jézššam hztí.

24. Pékova hči.

Gojzd.

Na Dúnej' je devét trgóv,
 Desét'ga nov'ga dējajo.
 Mic'ka po trzž drobntí
 De jz peszík spod nōh letí.
 Svztíš cesar v linah stojí
 Pa praša: ó'gáva j' pa ta hči
 Kz tok po trzž drobntí,
 De jz peszík spod nōh letí?
 To je pa an'ga peka hči
 Kz tok po trzž drobntí,
 De jz peszík spod nōh letí.
 Najéw jz je goscov devet,
 Desét pa komandírarjov
 De bodo Mic'ko féntalz.
 Komandírar jo v pest dobí
 Zaríja z njó, jo zavrtí.
 O pust' me, komandírar vmath,
 Mzlnz je vroče premočnó

De se m' koráwde tájajo
 Na črno zémíjo kapljajo.
 Pa jo le hujšz zavrtí
 Mic'ka mo pravz, govari:
 O pust' me, komandírar vmath,
 Mzlnz je vroče premočnó
 De se mž tája prsten zwat.
 Pa jo se hujšz zavrtí.
 Mic'ka mo pravz, govari:
 O pust' me, komandírar vmath,
 Menē močnó gwav'ca boli,
 Pr mojem sreč zravja ní.
 Pzsti jo komandírar vmath.
 Tekwa je v bēwo kamzco
 Legwa j' na mehko póstrljo.
 Jzn komej de se vlegwa je,
 Duša j' od ne wočiwa se
 Jzn koj po cel'mo Dúnejo

Zvonóvz samz zapojó.
 Štř so jo vsz tľjdě kropit
 Tud jo j' sam svitľz cesar šu.
 Tokó mřz cesar govari:

Kř vědu břw bř jest za té,
 De je to trřpu tok tľpó,
 Zagviřtn bř mojě břwó.

25. Pojděmo v Jeruzalem.

Pejmó pejmó v Jerúzalem
 Tam čér možě darújejo
 Pod jeno bewo lilřjo.
 To ni voběna lilřja
 To je Marija čártana.
 Pejmó pejmó v Jerúzalem
 Tam čér ženě darújejo
 Poh jeno rděčo gártrožo.
 To ni voběna gártroža
 To je Marija čártana.
 Pejmó pejmó v Jerúzalem

Tam čér fantin' darújejo
 Poh zelenřm rozmarinom,
 To ni voběna rozmarin
 To je Ježřš Mariřřn řin.
 Pejmó pejmó v Jerúzalem
 Tam čér deklíč' darújejo
 Poh jenřm zwatřm krancřřřnam.
 Marija ga je splětowa
 Dřklíčam ga j' obětowa.
 Kř ta krancřřř zvrřstó drži
 V nebrř jř věčna wřč gori.

26. Pobožni pobič.

Leži leži ravno poljé,
 Po pólř střzř vogwájena,
 Po njř pa teče póbřč vmath
 Pa žviřga řm pője preľřpó.
 Na tó ga sreča Marija
 Na róčř nese Jěžřša
 Pa praša vmaď'ga póbřčř:
 Kaj řř póbřč tokó vesěw
 Pa žviřgař, pőjeř preľřpó?
 Póbřč jř pravř, govari:
 Zakáj b' na břw póbřč vesěw
 Zakáj b' na žviřgow řřn na pėw
 K' řřm dōns pr svotř mařř břw?
 Na kriřř řřm řřdu Jěžřša,
 Poh kriřřam mater řřwostno
 řřm řřdu pět krvavřř řřn,

Ježřš je vběden v desno stran,
 Preh njim je kriř, za njim je kriř,
 Ježřš za grěřřřčće třpi.
 O Marija o Marija
 Prořř za nas ti Jěžřša!
 Tokó mo reče Marija:
 Merkej merkej ti póbřč vmath
 Gďo bó na pót' továrřřš tőř.
 Tokó jř reče póbřč vmath:
 Gďor Jěžřša za řřřb' řřmř,
 Třřř Jěžřš nej břřř řřřřmř,
 Gďřřřol se bom na pót' podřw
 Jeřřa bom za továrřřa zbrřw,
 Ježřš ti bodřř moj pojďřř
 Zeř řřm pa na moj zadnjř řřas.

Da Bog dá hajirli!

Napisal* *Rajko Perušek.*

Kdor sluša in spoštuje svojega roditelja in učitelja, ta bode naj-srečnejši in dobi od Boga nagrado po le-tém primeru:

V Sarajevu živel je neki zanatlija¹ po imenu Hadži-Abdija. Vse njegovo posestvo bila je borna lesena bajta, v kateri je stanoval s svojo ženo Umijo in edinim sinom Osmanom; kajti vsa druga deca mu je že preje pomrla. Zraven hišice imel je tudi mal šljivik, na katerem je bil posadil nekoliko luka in kumar, pa tudi raznobojnih cvetlic, kajti bil je kakor v obče Turci ljubitelj milovonjajočih cvetok. Žena mu je vladala v hiši ter redila eno kravico, ktera jima je dajala mleka za domačo potrebo, nekoliko pa ga je tudi vsak dan nosila v mesto zastopniku neke tuje države. Hadži-Abdija pa je vsak dan rano vstajal ter hitel na čaršijo, odprl svoj dućan ter pridno delal ves dan ter krpal stare čizme in papuče; bil je namreč čizmar. Kedar pa se je razlegal glas mujezinov² raz munar,³ klanjal se je tudi on pobožno. Zvečer pa, kedar mu je glas istega mujezina naznanjal, da je solnce zašlo, ostavil je delo, zaprl leseno kolibo ter počasi popel se iz mesta na Bistrik, kateri del sarajevskega mesta se razprostira po obronku strmega Trebevića. Njegova bajtica je bila skoro ena najbolj visoko ležečih, in stari mož se je moral večkrat odpočinoti, posebno pa po zimi, kedar se je voda tekoča s Trebevića razlila po gladkih kamenih tlaka ter po noči zmrznola. Po siromašnej večerji pa se je po letu podajal na vrt, legal v senco košatih sliv ter pušec iz dolgega čibuka motril krasni razgled, ki se je odpiral pred njegovimi očmi. Popolnoma pa je pozabljal vseh težav in bridkosti življenja, kedar se je zabavljaj s svojim edincem Osmanom, ktereга je čuval kakor zenico svojega očesa in ga nad vse ljubil.

Ko je Osman za šolo odrastel, odvedel ga je v mekteb⁴ ter predal hodži⁵ Ahmedu Spabijiću na nauk s tem opominom: „Sinko moj! predajem te hodži, da se naučiš svetih in koristnih nauk. Dobro ga poslušaj in dobro si zapamti, kar bode govoril in učil. Vsak večer pa mi moraš pripovedati, kar ti je hodža v zadatek odredil.“ Nató se oče hodži pokloni ter odide domú.

Osman sede v klop ter pazljivo posluša učitelja, ki je ostalo deco podučeval. Zá-nj se ni kar nič zmenil, temveč poklical je po dva ali tri, jima nekaj razkladal, kar sta potém sama zopet drugej dvojici ali trojici morala tolmačiti, ona deca pa, ktereј se ni ljubilo učiti, zbijala je šale

* To pripovedko mi je srbski pripovedoval Sima Sokolović Sarajlija, in po njegovem ustnem poročilu podajem jo tú v slovenskem jeziku.

¹ Rokodelce ali remeselnik, ² crkovník, ³ stolp, ⁴ osnovna šola, ⁵ učitelj.

z ubogim Osmanom, ki je mirno sedel kakor lipov bog, dokler je ostala deca skakala po klopih, ruvala se med seboj in glasno govorila, tako da so učitelja v njegovem poslu motili. Kdaj pa kdaj so se ubogemu Osmanu glasno rogali ter ga cukali za perčin,¹ kar je vse voljno prenašal. Napósled je bil nauk končan, in hodža razpusti dečo ter se napoti domú.

Osman se spomni, kaj mu je oče naročil, ko ga je predal hodži, namreč da mu mora vsak večer, kedar se vrne iz šole, pripovedati, kaj je od hodže čul in česa se je naučil in kak zadatek mu je odredil. Bil je v velikej nepriliki, kajti hodža ni bil z njim niti besedice izpregovoril. Ko vsa deca odide, ojači se in stopi pred učitelja rekoč: „Dragi hodža, kedar pridem domú, moram po zapovedi svojega očeta povedati, kaj sem od tebe čul in naučil se, a ti mi ničesa zadal nisi; kaj hočem tedaj očetu reči in odgovoriti?”

Hodža se mu nasmeji, potrka mu na rame ter reče: „Sinko moj, idi danes domú, večerjaj, legni in rahat² spavaj; kar pa té noči v snu vidiš in sanjaš, tega jutre nikomur ne pravi, ako ne reče takój: Da Bog dá hajirli.^{3a}“

Osman odide domú. Ko stopi pred očeta, zapita ga ta, kaj je čul in česa se je naučil od hodže, pa kakov zadatek mu je odredil. Dete mu točno pové, kaj mu je zapovedal hodža. Očetu se je sicer čuden zdel ta zadatek in zmajal je z glavo in rameni, a vendar si je mislil, hodža je učen mož, on veljá da vé, kako se podučuje deca.

Po večerji legnejo spat. Ko je bilo pred zoro, probudi se dete Osman v strahu in drhtu. Ko ga mati ugleda, zapita ga v skrbi: „Kaj ti je, sinko moj?“ A dete odgovori: „Ne pitaj me, mati! Čuden sèn sem sanjal!“ ter si mane oči, da bi se prepričal, je-li res bil sèn, ali je bila istina! Mati reče nato: „Pripovedaj tedaj, kaj si v snu videl!“ — Osman pa, dobro panteč hodže ukaz, ki mu je rekel, da ne sme nikomur povedati sna, ako mu takoj ne reče: da Bog dá hajirli! odgovori jej: „Ne morem ti praviti!“ Mati se začudi, da jej ne dá odgovora, ter sili vá-nj, naj pové, kar je sanjal. A ker mu ni rekla, da Bog dá hajirli, branil se je Osman trdovratno, tako da se je mati, katerej je že presedala neubogljivost njegova, razljutila, zgrabila palico ter ga pošteno izmlatila in nabila. Na njegov plač probudi se tudi oče, skoči s postelje ter upita srdit ženo, zakaj plače Osman? Ona mu jame praviti, kako je Osman iz sna skočil radi čudnih sanj, a on da pod nobenim pogojem ni hotel povedati, kaj je videl v snu; zató ga je v jezi pretepla, in zatorej plače sedaj. — „Nato mu reče oče: „Pojdi sem, sinko moj, je-li rés, kar mati pripoveduje?“ — „Je,“ odgovori Osman. „Tedaj

¹ Šop lás na tilniku, ² mirno, ³ srečo.

pripovedaj meni, kakov sèn si imel?“ — A ker je tudi oče pozabil pri-
staviti besede, da Bog dá hajirli, dobil je isti odgovor kakor mati. Oče
ga ostro pogleda, zapita ga še večkrat milo in osorno, a Osman mu
noče odgovoriti. Sedaj zgrabi očeta huda jeza, Abdija popade krepelec
ter nemilo udriha po sinu, ki se pod udarci, kakor toča padajočimi,
vije in stoka, cvili in plače, da so ljudje mimo hiše idoči postajali po-
slušaje, kaj se v tej hiši na vse jutro godi.

V tem je bilo že solnce izšlo, in oče ves srdit zapusti dom ter se
poda v čaršijo, Osman pa ves objokan v mekteb k hodži, da tam na-
daljuje svoje bridkosti.

Ko hodža ugleda siromašnega Osmana, kteremu so bile oči od
mnogih solzá otekle, zapita ga: „Kaj ti je, Osmane, zakaj plačeš?“
Nato mu stane pripovedovati, kako sta ga mati in oče izmutila, ker
jima ni hotel povedati, kaj je sanjal. Hodža se začudi ter zapita: „Pa kaj
si vendar sanjal? Pripovedaj meni!“ — A tudi hodža je bil pozabil pri-
staviti besede: „da Bog dá hajirli“ in tudi on je dobil isti odgovor kakor
mati in oče: „ne morem ti povedati“. Sevéda tudi on se je strašno raz-
srdil. Zagrabil je Osmana ter mu s šibo, s katero je krotil nemirne dečke,
odštel po hrbtu in kamor je priletelo, toliko udarcev, da se mu je
desnica utrudila. Komaj se izvije Osman iz rok ter beži iz mekteba na
cesto. Omrznol je toliko na svoje roditelje kolikor na hodžo in sklenol
je, da se ne povrne v šolo, pa tudi k svojim roditeljem ni hotel več
iti domú. Ker je bil ves polomljen in pobit, korakal je počasi za
mesto, kakor daleč je mogel, ter sedel na kamen ob razkrižji, koder
potujejo trgovci. Sedel je mnogo časa. Premišljeval je svoje žalostno
stanje in ni vedel, kaj bi počel. Od mnogih udarcev boleli so ga vsi
udje, in tudi prazni želodec začel ga je hudo nadlegovati. V svojej brid-
kosti pokrije si lice z obema rokama, komolce podpre na kolena, pa
udari v gorki plač.

Slučajno prideta mimo dva trgovca, ktera sta se vračala iz Sarajeva
v Stambul. Bila sta lepo opravljena in imela sta celo vrsto bogato na-
tovorjenih konj. Ko vidita plačočega dečka, ustavita se ter ga zapitata,
zakaj plače? On jima od početka do kraja pripoveduje, kaj je uzrok
njegovemu plaču, ter reče odločno, da se ne misli povrnuti niti k hodži
niti k roditeljem, pa bilo od njega, kar bilo. Trgovca se spogledata ter
se začneta v turskem jeziku, kojega naš Osman ni razumeval, nekaj
razgovarjati. Zmislila sta si, da ga v Stambolu lahko pod drage novce
prodasta. Zapitata ga tedaj: „Ali hočeš z nama iti, da te peljeva v
Stambul?“ Kaj namerjavata z njim storiti, tega mu nista sevéda povedala.
Osman, ki je jedva čakal, da ga povabita, naj gre z njima, odgovori:
„Drage volje grem z vama.“ Trgovca ga tedaj posadita na konja, in tako
je naš Osman potoval z njima v Stambul. Na potu se mu je dobro

godilo. Trgovca sta bila z njim prijazna, davala sta mu jesti in piti ter sta ga odela s čisto novo obleko.

Ko dospeta trgovca z Osmanom v Stambul, nista imela hitrejšega posla, kot da ga odvedeta na jesir-pazar,¹ da ga prodasta. Sree je utripalo Osmanu od strahu, in gorke solze je pretakal, kajti uganil je, kaj se ima zgoditi z njim. Vendar sreča mu je bila naklonjena. Med mnogimi kupci, ki so popraševali po ceni mladega roba, našel se je tudi star mož s častitljivo brado, čigar beli saruk² je pričal, da je mož hadžija.³ Bil je bogat trgovec in razven éne hčerice ni imel nikakve dece. Želel si je imeti sina, a ker mu ga žena ni rodila, sklenol je kupiti si na pazaru mladega dečka, kojega bi odgojil kakor svoje dete. Naš Osman se mu je vrlo dopadal, vpraša tedaj trgovca, koliko zahtevata zá-nj, a ona mu odgovorita, da 50.000 grošev. Premda je bila to ogromna svota, ni se obotavljal naš hadžija, temveč drage volje jima je obljubil imenovani denar. S tem je bil tudi pazar gotov, trgovca sta prejela 50.000 grošev, a hadžija je odvedel Osmana na svoj dom in bil ga je vesel, kakor da bi ga bil v dar dobil. Osmanu se je starčev častitljivi, dobrohotni obraz takoj prikupil, da mu je z veseljem sledil na dom radujoč se, da ga osoda ni vrgla v pest kakemu krvoloku. Slutnja njegova ga ni prevarila. Hadžija je postopal z Osmanom kakor z rojenim sinom ter ga dal v mekteb, da se izobrazi. Bil pa je tudi Osman vreden te ljubavi; delal je starcu veliko veselja, ker je bil poslušen in marljiv. Kot ostroumno dete pa se je naučil v štirih letih toliko, kakor druga deca v mektebu v desetih ali celo v petnajstih. Na zvršetku nanke vzprejel ga je hadžija v svoj dućan,⁴ kjer je deset let služil in delal za uzor in ogledalo vseh trgovskih pomočnikov ter za divno čudo vsej gospodi vezirom, pašam in ostalim kupeem, katerim se je znal s svojo večšo in hitro poslugo in okretnostjo dopasti in udvoriti, tako da so ga vsi radi imeli.

Razume se, da je Osman v tečaji tolikih let odrastel za ženitbo, in vsakdo bi ga bil rad sprejel za zeta. Tudi naš hadžija je začel o tej stvari premišljevali. Osman se mu je bil s svojim ponašanjem, svojo okretnostjo v trgovini, največ pa s svojo udanostjo in ponižnostjo tako priljubil, da je sklenol Osmana prizetiti ter ná-nj in na svojo hčerko vse svoje imetje prepisati. Tudi Osman se je bil skozi tolika leta hadžijeve hiše tako navadil, da je starca spoštoval in ljubil kakor svojega očeta in da se ni mislil od njega nikdar in nikamor oddvojiti. Ne bi krivo sumjali, da je tudi on čutil v srei nekako nagnenje in gorečo udanost do lepe in ljubeznive hčerke hadžijeve, po imenu Sadike, ktera je po vsem svojem obnašanji kazala, da se jej Osman dopada.

¹ Trg, kjer se plačuje z gotovimi novci, ² turban, ³ hodočastnik, romar, ⁴ štacuna.

Ko je hadžija stvar temeljito premislil ter sklenol Osmana vzprejeti za zeta, spomni se, da do sedaj niti ne vé, kdo je, od kodi je rodom in čij je sin. Nekega večera, ko so vsi drugi člani družine po večerji legli spat, namigne hadžija Osmanu, naj gre v njegovo sobo, ker ima z njim nekaj važnega razpravljati.

Ko stopita v sobo, veli stari hadžija Osmanu, da sede na minder.¹ Osman stori, kar mu je velel starec, ki sam k njemu prisede, dolgo sivo brado pogladi ter jame mladenču tako-le govoriti:

„Dragi moj Osmane! ko sem bil jaz v onih letih, v katerih si sedaj ti, poiskal mi je oče nevesto, oženil me z njo ter predal meni svojo cvetočo trgovino. Skoro potém mi je umrl. Jaz sem v zakonu srečno živel, a najsrečnejše, najbolj vroče želje mi Bog ni izpolnil — slava mu — ni mi podaril moškega deteta. Ko je moja Patima — naj v miru počiva — umrla, izginola mi je nadeja, da me bode v starosti kri od moje krvi podpirala. Sklenol sem tedaj na jesir-pazaru kupiti si mladiča, da ga vzgojim kakor sina. Našel sem tebe, in sedaj teče že petnajsto leto, kar si v mojej hiši. Izkazal si se kot poštenega, marljivega in udanega mladenča in tudi ti mi moraš priznavati, da sem s teboj vedno ravnal, kakor ljubezniv oče s sinom postopa.“

Osman poljubi starcu roko ter veli: „Hadžija, jaz sem ti na veke hvalo dolžan!“

„Glej,“ nadaljuje starec, „moj vek se bliža kraju. Naumil sem tedaj, da mi bodeš v istini sin, oženiti te s svojo hčerko Sadiko in prepisati ná-te in ná-njo vse svoje imetje, a jaz hočem pri vaju živeti in čakati v miru, da preminem.“

Osmanu zablisnejo od veselja solze v očeh. Pokloni se starcu, poljubljuje mu roke in jecljaje izpregovori z globokim vzdihom: „Hadžija, ti si moj pravi oče, premda me nisi ti rodil!“ Pri teh besedah gorko zaplače, ker se je spomnil svojih pravih roditeljev!“

„Zakaj plačeš,“ upita ga starec?

„Eh, v duhu sta mi stopila pred oči moja roditelja.“

Dotle ni bil hadžija nikdar svojega roba vprašal, od kodi je in čij je sin. Mislil je, da Osman sam svojih roditeljev ne pozna, ker se v robstvo prodaje mala deca, koja obično o svojih roditeljih nič ne vé, a ni Osman mu nikdar ni govoril o svojem detinstvu, predno je prišel v njegovo hišo. Vpraša ga tedaj, kdo je njegov oče in kje se je narodil? Osman mu pové, da je rodom iz Sarajeva in da mu je oče Hadži-Abdija, zanatlija v Bistriku.

„Pa zakaj si ostavil svojega očeta in kako je mogel oče pustiti v svet svojega edinca?“ zapita začudjen hadžija.

¹ Sofa.

Nató mu stane Osman pripovedovati ves slučaj od početka v mektebu, očin nalog, hodžin ukaz in posledice tega od konca do kraja. Hadžija se vrlo začudi Osmanovemu pripovedovanju ter mu reče: „Povedi meni, kaj si sanjal!“ Ali ni hadžiji ni došlo v pamet, da Osmanu takoj reče, „da Bog dá hajrli“. Zató mu Osman odgovori: „Ne morem ti praviti!“ — Hadžija ga je začenal z lepimi besedami nagovarjati, naj mu odkrije svoj sen. „Zakaj mi nočeš povedati, kaj si sanjal, ko vidiš, da te toliko let v vsem vzdržavam, pazim, odgajam in želim te bolj osrečiti, nego da sem te rodil kot sina.“

„Žal mi je, ali ne morem ti povedati,“ odgovori Osman.

Ko hadžija z lepimi besedami nič ne opravi, razljuti se na Osmana ter se mu zagrozi, da ga iztira od sebe golega in bosega, kakor ga je kupil, misleč, da bode Osman to obžaloval ter ga zadovoljil. Ali prevaril se je. Osman mu odgovori: „Stori iz mene, kar hočeš, jaz ti svojega sna ne morem povedati.“

Ta trdovratnost hadžijo tako razdraži, da ga brzo brez nikder nič za na veke iz svoje hiše iztira.

Kukavni Osman odide s plačem v temno noč; pa da bi ga nočni čuvaji kot klateža ne prijeli, skrije se na vrtu v grmovje ter plaka je in pomilovaje sebe in svojo osodo pričakuje dne. Potém odide zopet na razkrižje, koder svet mimo prihaja.

Kdorkoli od mimogredočih je kdaj v hadžijin dućan prišel in kako stvar kupil, vsak je poznal Osmana zaradi njegove okretnosti in veščine ter se začudil, ko ga najde na razkrižji, kjer sedi in plače. Na njihova pitanja je Osman jedva mogel odgovarjati ter jim praviti uzrok svojega trpljenja. — Izmed ostalih ljudij prišel je mimo šetajoč se tudi Sadrazam, veliki vezir. On je prihajal pogosto v hadžijin dućan ter mnogo pazaroval¹ in o tej priliki je spoznal Osmana vrlo dobro, in ta se mu je jako priljubil. Začudi se, ko ga vidi na razkrižji plačočega, ter zapové svojim spremljevalcem, kavazom,² naj Osmana v njegov konak³ dovedó, da ga vpraša, zakaj je od hadžije odšel in zakaj plače na razkrižji.

Sluge brzo skočijo ter dovedó Osmana v Sadrazamov konak. Tukaj reče Sadrazamu, da ga je hadžija brez uzroka iztiral iz svoje hiše. Sadrazam jedva dočaka konec Osmanovega pripovedanja, pa ga zapita: „Hočeš li pri meni v mojem konaku služiti?“ „Drage volje,“ odgovori Osman ter ostane pri Sadrazamu.

Sadrazam, kot prvi vezir na dvoru, moral je skoro vsak dan iti k caru na divan.⁴ V društvu ostalih spremljevalcev bil mu je Osman najmilejši. Često je prihajal tudi car sam k svojemu vezirju v pohode, in kedar se je delila kava ter pripravljali čibuki, ali kedar je bilo treba

¹ Kupoval, ² najbližji sluge turskih paš, ³ palača, ⁴ razgovor in posvetovanje.

kake usluge in podvorbe, nikdo ni znal caru tako ustreči kakor Osman; zato ga je car Sadrazamu pohvalil ter ga zapital, od kodi je Osmana dobil. Sadrazam mu pové, kar je znal, namreč da ga je večkrat videl pri hadžiji, da ga je izredno posluževal in da ga je potém z razkrižja k sebi dovedel v službo. Po tem pitanji carjevem vzpodbujen, poprašuje Sadrazam Osmana na tanko od konca do kraja, da mu svoj tečaj življenja, svoje slave in svoje bridke ure popiše. Sadrazam se začudi Osmanovemu pripovedanju ter ga vpraša: „Kaj si vendar sanjal?“ Ali Osman mu odgovori: „Ne morem ti povedati;“ kajti tudi vezir je pozabil pristaviti takoj besede: „da Bog dá hajirli“. Sevéda se Sadrazam nató razsrdi na Osmana ter ga od sebe odtira kakor kriveca. Kam je hotel Osman na drugo stran obrniti se, kot zopet na razkrižje? Tamo sedne žalosten, da ga vsakdo vidi.

Kar nastane na cesti posebno gibanje. Od daleč prihajala je gosta truma jezdecev, katerih bogata z zlatom izvezena obleka se je v solučnem svitu lesketala. Vsi trgovci in zanatlije stopili so iz svojih dućanov in delavnic, pa tudi vsi mimoidoči so postajali ter čakali ob cesti, da se globoko priklonijo svojemu caru. Bil je namreč džuma,¹ in car je šel v džamijo,² da se Bogu pomoli. Ko zagleda Osmana, spoznal ga je takoj ter ukazal svojim spremljevalcem, naj mu Osmana v saraje³ dovedó. In to se je mahoma izvršilo. Tudi caru pové, da ga je Sadrazam brez pravega uzroka od sebe spodil, car pa mu ukaže, naj v njegovem saraji služi tako hitro in vešče, kakor pri Sadrazamu. Osman je ostal v saraji carskem nekoliko let, služéč po volji carske in dvorec lale⁴ in vezire v carskem saraji. Napósled zapita car, čudéč se Osmanovej volji, vešćini in okretnosti, kdo je, od kodi je in kje se je učil? Osman odkrije caru vse svoje življenje, slavo in trpljenje od konca do kraja in uzrok svojega stradanja in gonjenja, ker ni hotel nikomur svojega detinskega sna pripovedati. Car se začudi in radoveden, kakov je bil ta sèn, zapita brzo Osmana: „Kaj si vendar v snu videl?“ ali pozabi pristaviti takoj besede: „da Bog dá hajirli“. Osman caru brez strahú odgovori: „Ne morem ti povedati sna.“ Cara razkači ta osorni Osmanov odgovor in v silnej jezi mu reče: „Ali veš, da te dam takoj poseči, ako ne zadovoljiš mojemu ukazu!“ Osman nató odgovori: „Znam, svetli car, da me moreš pogubiti, ali stori, kar hočeš, iz mene, skini mi glavo z ramena, jaz ti vendar ne bodem povedal!“ Car zapové, da primejo Osmana in ga pazno čuvajo, ter skliče svoje lale in vezirje in jim objavi, kako uporno je Osman branil se, povedati svoje detinske sanje. Nató jih zapita, kaj se ima s tem svojeglavim človekom zgoditi? Nekteri doglavniki carjevi so zahtevali, da se ima Osman zaradi nepokornosti in razžaljenja carskega

¹ Petek, ² bogomolja, erkev, ³ dvor, ⁴ visoki dostojanstveniki.

veličanstva pogubiti. Nató vstane Sadrazam in prosi cara, naj se usmili Osmana in mu pokloni život, ker ni toliko hudoben, kolikor je najbrže lud. Za upornost pa ga naj vrže v ječo in v njej dotle drži, dokler se ne spokori in odloči povedati svoj sèn. Car sprejme nasvet Sadrazamov ter obsodi Osmana v ječo, v kateri je stokal nekoliko let.

V Stambolu se pa raznese glas, da ima neki kralj vrlo lepo hčer na udajo, ktero so mnogi cari in kralji za svoje sinove prosili; ali kralj je nijednemu ni dal, nego je stavil pogoj, da mora oni, kdor hoče dobiti njegovo hčer za ženo, pravo in jasno odgovoriti na njegova tri pitanja. Ali kdor se usodi priti in na pitanja odgovarjati, ta mora, ako kralja ne nadmodri in ne zna jasno in pravo odgovoriti na vsa tri pitanja, glavo izgubiti. — Nató so pošiljali mnogi cari in kralji svoje najmodrejšje in najučenejšje modrijane, da kralju odgovarjajo in jim njegovo hčer pridobé in dovedó. Ali od vseh onih, koji so poskušali svojo srečo ter prišli pred kralja, ni se nobeden povrnil. Kralj jih je redom pogubljal, ker mu ni nikdo znal na pitanja jasno in pravo odgovarjati.

Napósled se car strašno razjezi in reče: „Kako je to, da v mojem Stambolu ni ne enega modrijana, ki bi mogel nadmodriti kralja ter zaslužiti si hčer njegovo. Toliko in toliko najmodrejših ljudij je odšlo in poginolo.“ Sedaj pokliče car svoje lale in vezirje in druge učene ljudi ter jih zapita, je-li med njimi, kdor bi se usodil poskušati se s kraljem. Vsi so molčali. Nató naredi, da imajo vsi ljudje iz celega Stambola v eden dan skozi carske saraje iti, da jih car vidi in pita, je-li še kak sposoben človek, ki se more v sebe povzdati, na kraljeva pitanja odgovoriti ter si pridobiti hčer?!

Na carjev poziv vzdigne se ves Stambol; po ulicah vrvi in ide množica v saraje, pa se zopet vrača, kajti niti eden se ni našel, ki bi caru obečal, da odide h kralju in dovede hčer.

Razume se, da so ta dan ljudje mnogo govorili in razpravljali o carskej naredbi. Tako so se tudi stražarji, koji so čuvali ječo, v kateri je vzdihoval Osman, razgovarjali o tem predmetu. Osman zapita stražarje ter jih prosi, naj mu celo stvar povedó. Oni mu razložé uzrok carske nevolje, a ko to Osman čuje, vzklikne: „Oh, da car zna za mene, jaz bi mogel kralja nadmodriti in njegovo hčer udobiti!“ Stražarji so se mu smejali in rogali, da če on modrejši biti od vseh učenjakov in veljakov. Vendar so šle njegove besede od ust do ust, kajti stražarji so pripovedovali drug drugemu, kako je v ječi nekak bedak, ki trdi, da bi on mogel poskusiti se s kraljem. Napósled so prišle njegove besede tudi do carjevih ušes. Ta se jako vzraduje, da se je na zadnje ipak še kak človek našel, ki se usoja stopiti pred kralja in zaslužiti si krasno njegovo hčerko. Takoj dá Osmana iz ječe dovesti pred se ter ga pita, je-li v resnici izustil one besede in da li se ozbiljno v sebe povzdava, da srečno izvrši

svoj nálog, ter ga opomni, da mora izgubiti glavo, ako kralja ne nadmodri. Nató mu Osman odgovori: „Ne brigaj se ti, care, ni za mene ni za mojo glavo, jaz ti jo zopet živo donesem ter dovedem kraljevo hčer, ako Bog dá.“ Tedaj mu car obeča: „Osmane, ako ti kraljevo hčer dobiš in dovedeš, dam ti tudi jaz svojo hčerko za ženo!“ To si je Osman dobro zapamtil.

Car zaukaže vse sijajno pripraviti, kar bi trebalo za potovanje Osmana kot svojega poslanika, ter določi dan, kdaj ima Osman oditi. Ko je ta dan prišel, poda se Osman k caru na divan in tú vidi preko tristo bogato oblečenih vojakov, kateri so ga imeli spremljati, in najlepše konje vprežene v krasne kočije. Ko vse te priprave zagleda, zapita cara: „Kaj pa mi če vse to?“ Car odgovori: „Naj se zna, da si stambolskega cara poslanik.“ Nató reče Osman: „Jaz vsega tega ne potrebujem. Daj mi samo enega osliča za jahanje in šotor, pod kojim bom spaval.“ Car ga na to ukori ter reče: „To bi bila grozna sramota, da carski poslanik na oslu jaha in v kraljeve dvore pride.“ Osman mu odgovori: „Ako ti je do tega, da idem h kralju, priskrbi mi osla in šotor, pa razpusti vojsko in ostavi kočije, kajti drugače jaz ne idem!“ Car je bil v velikej nepriliki, a ker je poznal trmoglavost Osmanovo, ni mu preostajalo drugega kot storiti tako, kakor je zahteval Osman. Dal mu je tedaj enega osliča in eden šotor, in tako se je podal Osman na pot.

Ko je Osman do kraljevega dvora prispel, ni hotel v dvor vjahati ter se prikazati kralju, ampak pred dvorom na livadi razpel je svoj šotor, spredaj osla privezal in samega sebe pod šotor namestil. Kralj se začudi, ko skozi okno ugleda čudnega prišleca, ki si je usodil, razpeti svoj šotor pred samim kraljevim dvorom. Takoj odpošlje svojega slugo, da upita tujca, kdo je in kaj hoče. Sluga teče brzo do šotora Osmanovega, izvrši nalog kraljev ter zvé, kdo je Osman in čemu je došel. Sluga poroči kralju, kar je zvedel; kralj ukaže vesel privedi tujca v dvore, ali Osman se brani ter reče, da v dvor ne stopi, nego naj mu kralj, kar ga ima pitati, na planem pové. Preje pa mu naj dá pripraviti dobro kosilo in večerjo, oslu pa sena in ovsu. Tudi te besede poročé brze slugu kralju. Kralju sicer ta upornost Osmanova ni bila po godu, a ker je bil silno željen skusiti se s tem čudakom, veli slugam, da pripravijo izvrstno kosilo in večerjo Osmanu in pokladajo oslu sena in ovsu. On sam pa sestavi svoja tri pitanja, izide na livado ter jih predloži Osmanu.

Prvič ga upita: „Reci mi, kje je sredina svetá?“ Osman mu nató mahoma odgovori: „Sredina sveta je tú pod prvima nogama mojega osleta.“ Kralj na to: „Ni istina in ni mogoče, da je sredina sveta pod prvima nogama tvojega osleta!“ „Ako Vaše veličanstvo ne veruje,“ odvrne Osman, „pa naj vzame mero pa naj meri od kraja do kraja svet in ako ne najde sredine svetá pod prvima nogama mojega osla, evo

moja glava, naj ide!“ Kralj videč, da ni mogoče ves svet izmeriti in doznati, kje je sredina sveta, prizna Osmanov govor za istinit.

V drugo mu predloži pitanje: „Koliko je zvezd na nebu?“ „Kaj ni tega ne veš?“ odgovori mu brzo Osman, „pri nas vé vsaka baba, da je na nebu toliko zvezd, kolikor je dlak na mojem oslu.“ „Ohó,“ reče kralj, „to ni mogoče!“ — „Ako ne veruješ, a ti broji dlake na oslu in zvezde na nebu in ako ne najdeš enakega broja, evo ti moja glava!“ Kralj se temu odgovoru Osmanovemu začudi in znajoč, da ni mogoče izbrojiti ni dlak na oslu ni zvezd na nebu, prizna, da je Osman pravo pogodil.

Potém mu predloži kralj tretje pitanje: „Povej mi sedaj, kdo je najbolj budalast človek na svetu? Ako mi tudi na to odgovoriš, dobiš mojo hčer, ako ne pogodiš odgovora, izgubiš glavo.“ Tedaj ga Osman prosi, naj mu dá tri dni muhleta,¹ da se dobro premisli, in naj mu dá svojega hata,² ktereга sam jaše in pod istim odelom, da ga tudi on jezdi, a v zameno naj vzame za tri dni osla. Kralj se sicer nekoliko obotavlja pristati na ta pogoj, ali ker je bil silno radoveden, kako se bode stvar izšla, prepusti mu svojega konja z vsem rahtom³ in odelom, Osman pa ga vzjaše in vsak dan na njem po livadi trče, jaše in popeva. Ko so prošli trije dnevi, reče mu kralj: „Danes je čas, da mi daš odgovor, kdo je najbolj budalast človek na svetu?“ Osman mu s smehom odgovori: „Kaj tudi tega ne veš? Jaz bi ti bil mogel prvi dan odgovoriti in povedati, ali nisem hotel, dokler se ne uverim z ovim delom. Ti si, kralj, najbolj budalast človek na svetu!“ Kralj se je čutil na Osmanov odgovor razžaljen ter je takoj ukazal, da se Osman kaznuje zaradi uvrede, ali zviti Osman reče kralju: „Ne smeš ti mene kaznovati, ki sem ti na vsa tri pitanja tvoja jasno in pravo odgovoril; daj mi tvojo hčer, da jo vodim!“ Kralj mu reče: „Ni istina, na tretje pitanje nisi pogodil odgovora. Reci mi, po čem bi bil jaz najbolj budalast človek?“ Osman mu odgovori: „Ti si najbolj budalast človek! Car in kralj svojega ježnega konja, dokler je živ, ne sme dati nikomur drugemu, da ga vzjaše,⁴ ti pa si svojega hata dal brez ugovora meni, da sem ga tri dni jahal. Zató sem ti istino govoril rekóč, da si najbolj budalast človek na svetu!“ Ko kralj dobro premisli, kako nespametno je ravnal, da je Osmanu konja prepustil, priznal je Osmanove besede kot istinite in odmah naredil, da se mu hči predá, naj jo vodi.

Nató so se delale velike priprave v kraljevskem dvoru, nabirali darovi čeiža,⁵ odbiralo se spremstvo, da bode vse v redu, kakor se spodobi, kedar se udaje hči kraljevska. V treh dneh bilo je vse gotovo.

¹ Čas premisleka, ² konj, ³ konjski nakit (Schmuck), ⁴ po iztočnih nazorih o dostojanstvu vladarskem, ⁵ darovi, kateri se dajejo nevesti.

Tedaj se obleče Osman v krasne haljine in stopi v kraljevski dvor pred kralja. Ta mu napravi veliko gostbo in nató mu preda svojo krasno hčer. Osman je bil očaran po njenej lepoti, ali tudi on sam kot brdek mladeneč dopadal se je devotki. Ali ni si pridobil samo krasne device, bogati tast mu je dal z njo i čez neizmerne cene in odredil je dvajset najlepših kočij, v ktere so bili vpreženi plemeniti konji, za spremstvo ter zaukazal, da več od tri sto vojšnikov spremlja Osmana in njegovo zaročnico do Stambola. Ko je bil Osman gotov za odpotovanje, poslal je najpreje enega sahijo¹ caru na muštuluk,² da je pridobil kraljevo hčer in da jo za nekoliko dni dovede v Stambol.

Ko je kralj vzprejel muštulukdžijo³ in od njega čul, kako je zmagal Osman tujega kralja, obdaril je sla, kar najbogatejše se more, radujóč se, da se je v njegovem Stambolu našel človek, ki je edini mogel nadmodriti kralja. Takoj odpravi svoj alaj,⁴ da gre preko tisoč ljudij z najlepšimi kočijami in konji Osmanu nasproti. Na pol pota srečate se obe četi ter se prijateljski pozdravite. Kraljevi vojaki se vrnejo bogato obdarjeni v svojo domovino, carski alaj pa vzame Osmana z njegovo verenico in čezom v svojo zaščito, pripelje jih v Stambol in caru predá.

Car sprejme radostno in prijazno Osmana in kraljevo hčer ter mu takoj odkaže eden del svojega saraja v stanovanje. Potém ga natanko izpitava, kako je stvar tekla, kaj je kralj pital in kaj Osman odgovarjal, in Osman mu je vse natanko izpripovedal. Car Osmana po ramenu potrka ter mu reče: „Od sedaj bodeš ti v mojem saraji in prvi moj doglavnik in vezir.“ Osman se mu lepo zahvali, in car ukaže, da se v carskem dvoru pripravi veselje in svatba Osmanovega venčanja s kraljevo hčerjo. Ali Osman si je dobro zapomnil, kaj mu je car obečal, ako se mu posreči kralja nadmodriti in z njegovo hčerjo povrnóti se pred njega, ter mu reče: „Svetli car, jaz nočem svatbe in venčanja s kraljevo hčerjo preje, dokler mi tudi ti svoje obečane hčericice ne daš, pak onda hočem z obema svatbo veselja in venčanja zajedno provesti.“

Ko car te besede čuje, spomni se svoje obljube in ker dane carske besede ni smel oporeči, dá Osmanu tudi svojo hčerko. Tako je dobil Osman kakor kraljevo tako tudi carjevo hčer za ženo, in po carskej volji vršila se je svatba, veselje in venčanje v carskem dvoru kar mogoče sijajno.

Po izvršetku svatbe odvedli so Osmana s kraljevo in carjevo hčerjo v djerdek.⁵ Ko je bil Osman z njima v djerdeku, sedel je na kadifeli⁶ minder med jastuke⁷ ter vzel kraljevo hčerko na eno koleno, a carjevo hčericico na drugo, ogrlil njiju ter smeje se dejal: „Glej, kako se je moj sèn

¹ Sel, ² poročilo, ³ poročnik, ⁴ vojska, vojaki v paradi, ⁵ spalnica, ⁶ baržunast,

⁷ blazine.

izpolnil!“ Nató mu odgovori carjeva hči: „Da Bog dá hajirli, kakov je bil tvoj sèn, ki si ga sanjal! Daj povej mi!“ Nató jej Osman odvrne: „Ker si mi rekla, da Bog dá hajirli, pripovedal ti bodem sèn, ktereга nisem vzlic vsem svojim mukam in bridkim izkušnjam nikomer drugemu hotel povedati.“

Nató jej stane praviti, kako ga je oče prvi dan v mekteb odvedel ter mu naročil, da mora vsak večer domá povedati, kaj mu je hodža zadal. Kako je na zvršetku šole hodžo upital, kaj ima storiti, in da mu je ta naročil, naj ide domú, večerja, legne spat in kar v snu vidi, nikomur ne pripoveduje, ako mu takoj ne reče: „da Bog dá hajirli“. Da tega niti mati niti oče niti hodža niso storili in ga zató, ker jim sna ni hotel odkriti, do zla boga izbili in izmlatili. Pripovedal je nadalje, kako je od doma pobegnil, s trgovalci v Stambol potoval, kjer ga je kupil hadžija, kako sta ga zaporedoma odtirala hadžija in vezir Sadrazam, ker jima ni hotel praviti sna iz uzroka, ker mu nista rekla, „da Bog dá hajirli“. Kako ga je iz istega uzroka car vrgel v ječo in od tod kako je kraljevo in carjevo hčer dobil.

„Moj sèn pa je bil: Ko sem zaspal pred zoro, zdelo se mi je, da se šetam v krasnem vrtu. Na jasnem nebu plavala sta mesec in solnce. Kar mi spade mesec na eno rame in solnce na drugo. V tem strahu sem se probudil. In glej, ta moj sèn se je danes izpolnil.“ Enej reče: „Ti si mi ono solnce,“ a drugej: „Ti si mi oni mesec, ktera sta mi bila ono noč v snu padla na rameni. Da Bog dá hajirli!“

Osman je postal srečen, in s tem se zvršava naša pripovedka.

Pergamèn.

Debíl v roké je mož učén
Iz davne dobe pergamèn,
Da našel v njem bi luč resnice
In zmoto ločil od pravice.

Ljudém navádnim neumljiv
Upógnen ves in temnosiv
Obrabljen ves in pa razpaden,
To pergamèn ni bil naváden.

In vzel ga je v roké skrbnú
In pazno ná-nj upri okó,
Da našel v njem bi luč resnice
In zmoto ločil od pravice...

Motril sreé ubóžno sem,
Motril je pač pozóžno sem, —
In gledal v njem sem radost mnogo,
A večjo še sem videl togo!

Pa kakor prej takó temnú
In kakor prej takó svetló
Sedaj tožnú, sedaj presrečno,
Takó takó pač bo mi večno!

A. Funtek.

S è n.

Čez tmíno srca mójega
Razpel je diven sèn peruti —
Oj morda srce tvóje ga
Takó kot srce mójé čuti!

V solzah trepéča pógled tvoj
A z lica seva rádot míla —
Oj morda morda v tvoj pokoj,
Kot meni je ljubáv priklíla! . . .

Sladkó naj usta govóre,
Pogled kar zvesti govori mi,
Beséde čustva naj tešé
Budé naj žar radósti z njimi! —

Oj! ko upíraš ná-me víd
Lí veš, kaj v sreci tem-trepéce,
Lí znaš bolest in jad prikrit
Lí znaš gorjé navzéto — sreče?

Oj znaš-li, da v gorjé le-tó
Svetlóbo sèn krílat razsípíje?
Oj znaš-li, da na vek zvestó
Sreč le zá-te mi utríplje? . . .

Opústi molk, ti moj zaklad,
In čustva tájna razodéni,
Da lepše, lepše sèn krílat
Razgrínjal bo se v sreci méni!

V prisego mójó glási naj
Srečá se tvójega priséga
In glasno v večnem krási naj
Na vekov veke se razlega! . . .

A. Funtek.

Zrak in njegove moči v domišljiji in povesti štajerskih Slovencev.

Priobčil J. Majciger.

Kakor vodne moči tako so tudi zračne raznolično delovale na domišljijo našega naroda in mu pogostoma dajale povod, predstavljati si jih posebljene in po človeško delajoče.

Na prvem mestu imamo tukaj v ozir jemati gibajoči se zrak ali razne vetrove. Narod si jih predstavlja kot velikane z nadnaturnimi močmi ali pa kot krepke, starikaste ali mladeniške možake, katerih značaj je večjidel dober in človeku blagonaklonjen. Le razžaljeni znajo se tudi maščevati in občutljivo kaznovati razžaljivca, kakor se bode to iz več sledečih narodnih pripovedij pokazalo.

1. Razna imena vetrov.

Najnavadnejša imena vetrov so sledeča. Veter, ki veje od/poldneva, zove se Jug; oni, ki brije od polnoči, imenuje se Sever; veter, ki piše od jutrove strani, sluje kot Vzhodnik; oni pa, ki prihlidi iz večernih krajev, Zahodnik ali Zapadnik. Za Sever, prav za prav za Severovzhodnik je tudi ime Krivec po slovenskem Štajerskem obče znano. Pri Sv. Križi

nad Mariborom zovejo Sever tudi Muršek, ker od Mure sem pripiha. Vzhodnik se imenuje sem ter tja tudi Vogerski veter ali Vogeršček, Zahodnik pa Koroški veter ali Korošec. Ravno temu pravijo pri Sv. Križi tudi Bavarski veter, Vzhodniku pa Rogatec, po drugih krajih mariborskega okraja tudi Rogajšek, ker iz tistega kraja prihlidi. Zahodniku pravijo tudi Gorjek, Gornjek, Zagorščak, Zgorščak, Zgorec, Vzhodniku pa Spodjek, Spodnjek, Zdolščak, Zdolec. Vihér ali vrtinec se imenuje po nekterih krajih tudi Škratec ali Svinsek. Poslednje ime je domá pri Sv. Križu.

2. Stanovanje vetrov.

Jug je na Turskem domá, kjer ima lepo zidano hišo ali grad. Ima pa tudi lepo mlado hčerko, ktero varuje kakor punčico svojega očesa. Ko se začne led tajati in sneg kopneti, prinese jo seboj v zeleni log na pisano trato in ko pride poletje, jo zopet odnese. Sever stanuje tam daleč proti polnoči v silnem pečevji, kamor nikdar solnce ne posije, v večnem snegu in ledu. Tam stanuje in tuli, da se celó do nas čuje in od koder svojo mater Zimo za kite za seboj privleče. Zima je grbava starka, ki vedno črepinjo ognja seboj nosi, da se pri njem greje. (Brežice.)

3. Vraže o vetrovih.

Kedar se kdo kje obesi, vetrovi tako dolgo okoli njega razsajajo in pihajo, da obešenca ali odrežejo in pokopljejo; če bi tega ne, pihali bi vetrovi vedno naprej okoli drevesa, na katerem visi, dokler mrtvec sam z njega ne pade in ga potém v prah zakopljejo.

Veter podi pred seboj tudi hude veše ali copernice, ktere na oblakih točo delajo. Prigodi se včasih, da vrže v svojej jezi ktero iz oblakov, in že večkrat so se prè našle v potokih mokre babure. (Brežice.)

4. Pregovori in vremensko proročanje.

a) Mehek je kakor Jug.

b) Tvoja obljuba pa zimska odjuga. (Brežice.)

Ako meseca sušeca Sever piše, ima kmetovalec dosta krme in žita pričakovati. Kedar piše Jug, tedaj naj kmet voz in drevó pod streho spravi.

Ako je veter na sv. noč, ko ljudje gredó k polnočnicam, je to za prihodnje leto slabo znamenje.

Če na novega leta dan veter piše, bode celo leto vetrovno. (Ptujška okolica.)

5. Kake si narod misli vetrove.

Vetrovi so možje, kteri nosijo dolge plašče; s temi leté in delajo sapo. Sorodni si so, ali bratje si niso, tudi se ne ljubijo, ampak sovražijo

in pretepajo; kateri zmaga, tisti potém hlidi. Včasí se pa tako hudo tepejo, da se kar vse trese, in sveti Elija mora, da jih pomiri, ali točo ali pa dež na nje vsuti; ali ta toča je veliko drobnejša in manj škodljiva od tiste, katero delajo copernice. (Brežice.)

6. Prípovesti o vetrovih.

a) Jug in pasterk.

Bil je nekda j fantič, ki je imel hudo mačeho. Nekega dne mu reče, naj gre z njo gob brat. Deček vzame košaro in gre z materjo v gozd. Mačeha ga pelje daleč v gozd do jame in mu reče, naj vrže kamen v njo, da bo slišal, kako je globoka. On stori, kakor mu je bilo ukazano, in da bi bolje slišal kamen bobneti, nagne se črez globočino, a hudobna mačeha ga sune za kamenom ter odide grohotaje se domú. Domá pové očetu, da ga je silen medved raztrgal, a ona sama mu je komaj utekla.

Deček je med tem padal in padal tri dni in tri noči, a do dna še vendar ni prišel. Slednjič pade na mehko blazino. Precej dolgo leži kakor mrtev, slednjič se zavé in začudjen gleda okoli sebe. Bil je na drugem svetu. Blazina, na katero je bil padel, ležala je na sredi mesta. Lepe široke ulice razprostirale so se na vse strani. Hiše ni videl nobene, same prekrasne palače zrlo je začudjeno oko. Največja in najlepša pa je bila ona, pred katero je padel. Velika črna zastava je visela s strehe, a nobeden vetrič je ni mezil. Povsod je kraljevala mrtvaška tihota, vse ulice so bile prazne, nobena ptičica ni žvrgolela po zraku. Radoveden bliža se deček palači, s ktere je visela zastava. Velika vrata najde na stečaj odprta, boječe vstopi. Zdaj zagleda tikoma za durmi velikega možaka v čudnej opravi, ki je na palico naslonjen nepremično zrl pred se. Deček se prestraši in že misli pobegnoti, ker se pa vratar ne gane, bliža se mu počasi ter ga prime za roko. A kako ostrmi, ko zapazi, da je mož okamenel.

Nató stopa dalje, po širokih stopnicah dospe v veliko dvorano, ki je bila polna raznih služabnikov in služabnic. Pa tudi ti so bili kakor vratar okameneli. Iz te dvorane pride v drugo. V tej najde razno gospodo; gospe so sede le na divanih, gospodje so stali v trumah, kakor bi se o čem važnem pomenkovali, a tudi v tej dvorani ni bilo nič živega. Slednjič dospe deček v prekrasno sobano, v ktere j se je vse zlata, srebra in zlahtnega kamenja bliščalo. Sredi dvorane sedela je na zlatem prestolu prekrasna kraljičina obdana od dvanajsterih prelepíh devic. V snežnobelih prsíh kraljičiníh pa je tičalo ostro bodalce. Deček se približa in jej izdere bodalce iz prsíj. Zdaj kraljičina globoko vzdihne in izpregleda. Začudjena uprè svoje mile oči v dečka, ki je v kratkem času, odkar je zapustil gornji svet, postal lep mladeneč.

„Moj rešitelj!“ pravi kraljičina, „kako se ti naj zahvalim, da si me rešil iz oblasti hudobnega čarovnika, ki je mene in celi moj narod izpremenil v kamenje? Če te je volja, ostani tukaj in postani moj mož, kraljeval bodeš čez devet dežel in čez devet morj!“

Vse device, ki so tudi že oživele, želijo mu srečo ter mu častitajo k nenadni slavi in moči. Nató ga prime lepa kraljičina za roko in ga pelje k oknu. Pa kaka izpremema se je vršila med tem v mestu! Ulice so bile polne veselo se šetajočih ljudij in na prostoru pred kraljevo palačo zbrala se je neštivilna množica ljudstva, ki je z glasnim krikom pozdravljala svojo kraljico in svojega rešitelja. Poprej črna zastava bila je zdaj bela in je veselo plapolala v zraku. Kmalu potém obhajali so veselo ženitovanje. Srečno je živel kralj s svojo prekrasno ženo na drugem svetu mnogo mnogo let. Nekega dne se spomni kralj gornjega sveta, in polasti se ga silna želja po svojem domačem kraju. Kraljica ga vpraša, zakaj je toliko otožen. On jej odgovori: „Kaj bi ne bil otožen: imam na onem svetu starega očeta in rad bi vedel, kako se jim godi.“ „Če drugega nič ni,“ odgovori kraljica, „idi in pripelji semkaj očeta. Vzemi tá-le prstan, po njem te bom spoznala, kedar se vrneš.“ Kralj se odpravi na pot. Hodil je devet dnuj in devet nočij po suhem in po morji, dokler ni prišel v svoj rojstni kraj. Pa tú je našel vse tuje; na mestu male hišice, v kateri je odrastel, stala je velika, lepa hiša, a v njej so prebivali tuji ljudje, od katerih je zvedel, da so oče žalosti umrli, ko so zvedeli, da jim je sina medved raztrgal. Kralj se vrne zdaj žalosten na drugi svet, a gorjó, pozabil je pot. Dolgo časa je blodil po gozdih, dokler ne pride do nekega puščavnika. Vpraša ga, ali vé znabiti on za pot na drugi svet. Odgovori mu, da ne, a znabiti vé zá-nj kak služabnik. Nató zažvižga, in od vseh strani pritečejo vse štirinogate živali, toda pota v drugi svet ne vé nobena. Puščavnik mu reče, naj gre čez devet hribov in devet dolin in prišel bode k drugemu puščavniku, ki gospodari čez vse ptice. Znabiti vé on za pot na drugi svet. Kralj ga uboga, a tudi tukaj ne zve, česar bi rad. Zopet mora čez devet dolin in devet hribov do tretjega puščavnika, ki je bil gospodar vetrov. Le ta pokliče vetrove. Prišel je sivi Sever, mrzli Zdolec, suhi Gornjek in na zadnje prisopiha tudi Jug. Puščavnik ga vpraša, kje se je tako dolgo mudil. Jug mu odgovori, da je bil na drugem svetu, kjer se ravno kraljica moži, ker jo je njen prvi mož zapustil. Prisilili so jo njeni svetovalci rekóč, da je kralj gotovo mrtev, sicer bi se bil povrnil. Kralj vpraša, kako daleč je na drugi svet. „Tri dni in tri noči,“ odgovori Jug. „Čez tri dni bode tudi kraljičina poroka.“ Zdaj prosi kralj Juga, naj ga ponese na drugi svet. „Zakaj pa ne, če le gospodar dovoli,“ pravi Jug. Puščavnik mu odgovori: „Požuri se, sinko, da še o pravem času prideš.“ Zdaj odideta. Kralj ni videl ne slišal, tako hitro sta letela po zraku. Že so

tretji dan zvonili na drugem svetu v znamenje, da se ima poroka kmalu vršiti. Na enkrat se znajde kralj pred svojo palačo. Že so se vrata odprla, in v krasnem sprevedu prišli so svatje iz palače. Ko kralj kraljico ugleda, poklekne pred njo in jej pokaže svoj prstan. Komaj ugleda kraljica prstan, spozna svojega soproga, in veselja ni bilo ne konca ne kraja. Novega kralja so pa spodili. Mnogo let je še potém kraljeval stari kralj v srečo in zadovoljnost svojih podložnikov. (Šaleška dolina.)

b) Jug in Zlatolas.

Živel je nekdaž tam v devetej deželi kralj, ki si je kmetico za ženo vzel. Ta mu je obljubila poroditi sinka z zlatimi lasi in zlato zvezdo na prsih. Kralj pa je moral v vojsko. Med tem mu porodi žena dete z obljubljenimi lastnostmi. Stara kraljica pa, ki je grdo gledala sneho, dala je kralju poročiti, da mu je rojen pes. Kralj je odgovoril na to, naj se mu žena pobere, da je ne bo videl nikdar več. In sirota je morala zapustiti kraljev dvor. Blodila je okoli po svetu brez domovja, dokler ni v revščini umrla. Pred smrtjo pa je rekla sinu te besede: „Poišči očeta in daj mu ta prstan.“ — On pa je hodil okrog po svetu, da je prišel do zelene gore, na kateri je našel mladenčca prekrasne postave s cvetjem venčanega. Vpraša ga: „Kdo pa si ti, mladenec, s cvetjem ovenčan?“ „Jaz sem Jug,“ odgovori mu krasni mladenec. Zlatolasec mu potoži svoje gorje, in Jug ga je zanesel v svojem naročju v kraljevo mesto, kjer je našel očeta in srečo. (Ščavniška dolina.)

(Konec pride.)

Ob potoku.

Ob potoku videl
Majhno sem cvetico,
Glavco je zibala
Nad čisto vodico.

Da bi njeno nežno
Cvetje pomočili,
Da bi njeno milo
Lice poljubili.

Oj cefirček nežni,
Zapihljaj počasno,
Sklóni, sklóni zopet
K nam cvetico krásno!...

Kedar jej cefir je
Sklónil glavco zálo,
Vsékdar valčkov mnogo
K njej je prišumljalo,

Kedar dljè cefirja
Láhnega ni bilo,
Menil jaz sem čuti
Valčkov tožbo milo:

Tiho so šumljali
Tožbo žuborečo,
Tiho so vrvali
Prošnje kopernečo.

Zapihljal je vetríč,
Sklónil cvetko zálo,
Valčkov zopet mnogo
Njej poljub je dalo.

M. D.

Národne pripovedke.

Priobènje Mat. Valjavec.

21. Od ladje, koja je po zemlji plivala.*

(Vukovi.)

Jeden put je bil jeden grof, ov je imel jenu čer, on ju ne štel ožéniti, nek je rekel, da bu on njegvu čer débíl, ki bu nápravil ladju, koja bu po zémlje mogla plívati. Ov grof je imel sóseda jénoga sire-máškega seljaka, ki je imel tri sine. Gda je to čul njégev najstareši sín, išel je on ladju delat. Otec mu je dal na put pólič vina, dva léba kruha i dva sira. On je išel po pútu i stane se z jenem siremakem. Ov ga je pital: kam ideš? Té mu odgovori: idi v r . . , ake nečeš biti bit. Siremak mu veli: daj mi jesti, ako koj ímaš. On mu odgovori: hočeš, da ti dam jenu za vuha? i odide tam, gde bu ladju delat. Poldan je déšel, ladja je bila gótova, ali ne štela níkam iti, i déšel je k ocn. Drugi den ide drugi brat ladju delat, njemu je dal otec holbu vina, leb kruha i jen sir, i ž njim se je tak dógodíle, niti on ne si mogel nikoj pómoči. Trejti den je išel najmlajši brat, ki je vúvek bil déma v pépelu i zval se je pepelnjak, da bu on ladjé delat. Brati su mu rekli: kam buš ti, nore, išel, ake mi nesme mogli níkoj nápraviti, koj pak bi ti nápravil? On je ipak odišel. Njemu je otec dal zajtlek vina, pol leba kruha i pol sira. On je déšel de tega bokca, bogee ga pita: kám ideš? On mu je rekel: idem ladjé delat. Bogee ga presi, naj mu da nékoj jesti. On mu veli: male ímam, male ti dam. I tak su pójeli, koj su ímeli i bogee je išel ž njim ladjé delat i de poldan su ju nápravili. Bogee mu je rekel, naj ide vezda ž njum k grofu i naj né pusti svoje brate z ladjum k grofu i koga ge na putu najde, naj ga sébu zeme, ar mu bu treba ljúdi. On se vozi na ladje i dojde de jénega, ki je négu vu višak držal i pita ga, zákoj negu vu višak drži. On mu odgovori, da more bežati, kak ge hoče jake i zeme ga sébu na ladju. Našel je pak jénega, ki je ná oče ruku držal, i pital ga je zakoj ruku drži na oče i rekel mu je, da on 'sé vidi, kak daléke hoče, i zeme ga sébu. Najde pak jénega, ki je ruku v žepu držal i pita ga, zákoj drži ruku v žepu. On veli, da se more daléke náhititi. Najde íšče jenega, ki drži vodu v škrljaku i pita ga, zakoj drži vodu v škrljaku. I on veli, da more jen pátalijon soldatov vtópiti z ovum vodum. I njega zeme sébu. Gda su déšli de grada, videl je grof ladju, i íšče ne štel čer dati, nek je rekel: koj prédi denése vode iz Egipta, te ki je ladju delat, ali njegva

* Conf. Narodne pripovjedke: pag. 214: „Marko i četiri drugovi“. — Kuhn Westfalen II. pag. 239: „Die drei Bünde“.

či, koja je mogla jake bežati. Ov je poslao ónega po vódu, ki je negu vu vis držal i on je predi dešel vu Egípt i zágrabil je vode v péhar i ž njum se je stal na pol puta. Gđa je on od ónde íšel, ona mu je dala nekákvu vodu píti, da je mam záspal. Ona je zela njegov pun pehar i dela mu je prazen v ruku i odisla dimov. Pepelnjak ne se ga mógel scákati, nek je rekel ónemu, ki drži ruku na óče, naj gledí, gde je. On mu velí, da spi s praznem péharem, i reče ónemu, ki je ruku v žepu držal, naj se híti tam, i on ga prébudi, on zeme pehar, odíde íšee jen put v Egípt po vodu i déšel je pred grófovum čerju dimov k grofu i grof mu je dal čer. Pepelnjak odíde s čerju dimov k svójemu ócu, a grof pósílje pátalijon soldatov za njim, da mu čer zénu. Pepelnjak je rekel ónemu, ki je ímel vode v skrljaku, naj pusti vodu, i mam potopi se soldate. — Pepelnjak je ímel jenu škátulju, vu óve je bila íšee jena škátulja, vu óve bila je íšee jena, vu nje bil je mišji rep; da bi bil óv rep dukši, bila bi i prípo vest ova dukša.

22. Cesar ímel ježa sina.*

(Varaždín.)

Cesar i cesarica nesu ímeli niti kocena deteta, onda si je jeden krat cesarica pože lela ímeti sína pak kaj ne bi vekši bil od ježa. Kak je reč: kaj gdo zaprosí to i dóbi, tak se je i to zgodilo. Za nekuliko mesec se je porodil sín i bil je tuliki kak jež i špice je ímel po sebi. To se je raznel glas na daleko i široko. Sad su se sramovali stareši s takvim detetom. Dali su ga zvučiti 'se škole doma i ímel je tak dobru glavu, da se je 'se za štírnajst let navčíl. Onda su ga stírali od sebe v nekakvu šumu, da naj tam žíví. Oni su si míslili, da ga bude vre nekaj tam pojelo, ali vok ali lisica ali more bíti kakva druga zver. Rekli su mu, da naj stopram za sedem let nazad dójde. Zato su mu dopustíli, da naj zeme iz dvora kaj sí óče, kaj sí bude sobom nesel ali pak pelal. A on neje ní kaj drugoga hotel, kak jednu staru breju prasien i jednoga velikoga kokota, na kojem je jahal. S tem je odíšel vu tu šumu, ali tam mu se je vsako leto tuliko prascov i prasie nakotílo, da neje znal níti broja. Onda se je zmíslil: a ja sem vre tu sedem let, sad pem dímó. A on ajd sad brže bole stíra svinje skup i počel je tírati proti gradu svojíh starešev. A gđa su óvi to spazíli, su se zagledali, da gdo more tuliko tíh svinj tírati nekam, more bíti da je kakov paloc. Ali za kratek čas su vídli sína svojega, gde jáše na kokotu za svinjami i baš nutrí v dvor. Onda su ga nutrí v gradu pogostíli a svinje pak su vu jednu velíku štalu i vu vse kóce, kulíko ih je bílo, zapríli. Prí obedu su ga pírali, jeli mu se kaj dopada v šumi pak ako óče jóšee nazad íti,

* Prim. Leskien und Brugmann Litauische Volkslieder und Märchen p. 355.

da mu sad daju jednu kozu. Onda je on rekel, da nejde nazad, nego da se oče ženiti. Na to su mu stareši rekli: a koja puca bi tebe rada imela i koja bi te vzela za muža? Vezda siromak ne si je znal kaj pomoči, nego je odišel po svojega kokota pak je odjahal. Onda su si mislili stareši, da ga ne bude nigdar više nazad. Ali on je bil veliki prevejanec pak je odišel k sosednomu kralu, koj je imel tri čeri, v snoboce. Gda je bil blizu grada, odletel je kokot ž njim na hižni oblok, gde su bili dobre volje gospoda nutri. Kokot je zakukurikal jako, da je inuš došel k obloku pak je pital, da kaj bi rad. Odgovoril mu je jež, da je v snoboce došel. Onda mu je kralj dopustil doiti v hižu i ponudil ga je po stari navadi. Kralj ga je pital, da po kakvom poslu je k njemu došel. A ov jež sin cesarov mu je na kratko povedal: v snoboce. Kralj mu je taki obečal, da koju oče, onu bude i dobil. Jež si je zebrał naj mlajšu, a ova ga neje štela vzeti; nego za to se joj je otec zagrozil, da ju streli, ako ga ne vzeme. Sad si neje znala pomoči, mislila si je: z ove kože nikam, pak naj bu kaj oče, budem ga vzela, penez i blaga ima dosti pak budemo lahko živeli. Gda je nju dobil jež, onda je išel dimo k starešem pak je povedal, kak se je pripetilo. Stareši su mu ne verovali pak su poslali pitat inuša svojega, jeli to istina, da je jež sin cesarov naj mlajšu čer dobil za ženu. Kad je inuš došel nazad i povedal cesaru, da je istina, kak je sin povedal, su si dali zapreči konje pak hajd kralju. Ovi su se na kučiji vozili, a sin on pak je na svojem kokotu jahal. Vezda gda su tam došli, vse su za gosti pripravili, ali kak je vre navada, da moraju hoditi mladenci molit na farof predi nekuliko danov nek se zdaju, to su i ovi dva hodili molit i k spovedi su takajše išli. Gda je došla ova mlada frajlica k spovedi, onda je pitala, da kaj je čineča i kak bi se mogla toga ježa osloboditi, da mu ne bi žena bila. Onda ju je plebanuš jako skaral pak joj je rekel, da naj samo mirna bude pak naj si dobro zapametuje, kaj ji bude povedal. Vezda ji je počel povedati: gda se budete v cirkvu pelali i vre gda budete v škeštiji, ti moraš gledati, da budeš navek za vsemi drugimi vsikam išla, a tak da dojdeš do svetilnice, onda si mladenca poškropi tripot svetom vodom i vsaki put moraš paziti, da se na njegove špice nabodeš. Onda ti budu tri kaplice krvi s tvojih rok kapnule a ti je onda na juga pusti. Gda je bila ta spoved gotova, onda su odišli dimo k froštoku, a drugi dan bila je nedelja. Onda su se pripravili svati do pol dvanajste vure, onda su išli v cirkvu i ta mladenka je vse tak učinila, kak joj je plebanuš povedal i za istinu je onda iz ježa postal lepi mladenec, kakvoga za onda neje nigde na svetu bilo. Za tem su odišli v klupi pak je bila meša a po meši je plebanuš ove mladence zvezal i prodeštvo im napravil, da se naj ljubiju i na veke vu ljubavi skup držiju. Po tom su išli dimo i gostili su se do večera i dobro su vino pili, a ja

sem bil prvi pri zajednem stolu pa sem s pisanoga vrčeka pil žoto vino i pol prasca sem pojel.

23. Kraljevič Marko.

(Varaždin.)

Bil je v carstvu Turskom, koj je imel jednu pištolu. Zestane se s kraljevičem Markom: čuješ ti, kraljevič Marko, deder ti meni podrži tvoju šaku. Drži on njemu šaku, prestreli mu ruku. Veli na to Marko: o mili bože, kak si ti vezda naredil? vezda kakova god kukavica bi velikoga junaka vubila. Za tim odišel je vu goru s svojim materjum. Bili su jeden put odsujeni ti mamki na smrt, nek su im dopustili, da naj prvlje idu Marka pohodit. Došli su do njegovoga stana, pitaju majku njegovu, jeli je još Marko živ. Odgovori im majka: ah, živi živi, neg mi je sramota ga vam pokazati. Nek prvlje kak dojdete k njemu, evo vam na glavu železne cigle i gda budete se pozdravili, evo vam jednu sakomu kijaču. Došli su k njemu ti ljudi, mam ih popipa Marko po glavi, tak ih pograbi, da su mu prsti v ono železo prepali. Zatim se oće pozdraviti, podali su mu one kijače, a on je je tak zdrobil kak pero, pa veli: no nó, išče ima mojega roda nekaj na svetu. A Marko je vre bil slep pak je tak bil jak.

O novejšem bolgarskem slovstvu.

Spisal A. Bezenšek.

(Konec.)

V Varni je marljivi šolski nadzornik Bleskov, ki ima tudi svojo tiskarno in se mnogo bavi z izdavanjem koristnih knjig, posebno za šole in mladež. Izdava Varnenski list, ki je politično-podučen, in razne periodične spise za mladež, na pr. „Minzuhar“, „Napredek“ in dr.

V Vidinu izhaja dvakrat na teden političen list liberalne stranke: „Svoboda“; zdaj mu je drugo leto. On pripada k onim, ki so nezadovoljni z vsem, kar je in kakor je; a kako bi trebalo biti in moglo biti, to je še njihova skrivnost!

V Slivnu (v izt. Rumeliji) izhaja list „Zemljedelec“ dvakrat na mesec. Peča se z gospodarskimi stvarmi in je dosta dobro uredovan od Naumova. Ker bi mogel postati koristen seljakom, zato ga podpira tudi vlada, naročujoč par stotin iztisov za razne občine. V Slivnu izhajata še eden političen list in eden humorističen. Bavita pa se bolj z mestnimi zadevami.

V Trnovu, starej bolgarskeje prestolnici, izhaja tudi navadno kak političen list z istim lokalnim značajem in kratkim življenjem. Kakor tamošnji prebivalci sploh, tako gledajo tudi njihovi časopisi srečo in blagor naroda edino le v trnovskeje konstituciji. Tam izhaja tudi gore omenjeni „Duhoven Pročit“, kteremu je zadača tolmačiti duhovnikom veronaučene zadeve, pridige itd. A spušča se tudi rad v kritiko slovstveno — kar pa je njegova slaba stran, kakor smo že bili povedali: sicer je po vse nedolžen.

V Svištovi bil se je tudi pojavil šolski list, no zdi se mi, da se je umaknol ali promenil v „Narodnega Učitelja“.

V Carigradu izhaja „Zornica“ po enkrat na teden. Izdaje jo evangelsko (angleško) društvo in ima verskopropaganden in naučen namen. List je menda najbolj razširjen, okoli 4000 naročnikov. Razven njega se izdava od istega misijonarskega društva mala „Zornica“ enkrat na mesec s slikami.

Kar se tiče števila iztisov drugih listov, je menda blizu tako, kakor pri nas Slovencih. Največ naročnikov med političnimi listi ima najbrže „Marica“ (okoli 2000); potem vsi drugi okoli 1000. Manjši časopisi imajo tudi po 400—500 in okoli 700 naročnikov. Bolgarska kneževina ima zdaj 2,003.000 prebivaleev, med temi ste vsaj $\frac{2}{3}$ Bolgarov, in tudi v Rumeliji jih je okoli 1 milijon; a izven teh provincij jih je še dosta v Rumeliji Turčiji, posebno Makedoniji. Tedaj bodo še morali dosta napredovati, predno bodo imeli sorazmerno toliko čitajočega občinstva, kakor Slovenci. A dvomiti ni, da dospejo skoro do ugodnejših števil, kajti nauka pri njih brzo napreduje, in oni živé pod ugodnimi okolnostmi tako za materijalno kakor tudi za duševno razvitje.

Vseh časopisov in periodičnih knjig in listov imajo torej Bolgari o tem času trideset. — Kar se tiče druge književnosti, govorili bomo o njej v obče ter spomenoli le onih najvažnejših knjig in pisateljev, ki so se pojavili v poslednjih letih; a to 1. na šolskem in znanstvenem in 2. na belletrističnem polji.

Ker imajo Bolgari v kneževini in v iztočnej Rumeliji svoje narodne in srednje šole, tedaj je tú široko polje odprto pisateljem šolskih knjig, kterih pa do sedaj še jako pomanjkuje v vsakej vedi. Za narodne šole imajo knjige: „Bukvar“, „Čitanko“ v štirih knjižicah, „Baštin jezik“ (t. j. Očetov jezik); a stari učitelj Slavejkov sestavlja sedaj novo čitanko za narodne šole. Tudi imajo računnice po Močniku 4 knjige in arithmetiko od Mihajlova. A kar se tiče zemljepisja in zgodovine, imajo slabe prevode in kompilacije iz drugih jezikov, osobito iz ruskega. Za srednje šole je prevedena tudi Močnikova arithmetika in geometrija, potem Smirnova geografija v treh delih; fysika in kemija od Panireka, prevedel G. Belčev, fysika od Gizeleva, botanika Pokornyjeva, prevedena

od Georgijeva. Isto tako je prevedena Pokornyjeva mineralogija in zoologija. Občno zgodovino je izdala knigarna Mančeva po ruskem izvirniku. Potém je prevedena Gindelyjeva zgodovina od Koradžova, in Jirečkova bolgarska zgodovina je skrajšana od Bobčeva. Logiko je prevedla iz angleškega gospa Karavelova (žena znanega vodje opozicije, sedaj ministra), bivša učiteljica. Psychologije še nimajo. Isto tako jim manjka dobrih učnih knjig za tuje jezike, bilo za klasične bilo moderne.

Kar se tiče klasičnih jezikov, sestavil je gymn. učitelj Brožka (Čeh) po Kořineku latinsko syntakso. Sedaj spisuje tudi čitanko. Latinsko etymologijo spisal je prejšnji ravnatelj gymnasijske sofijske Stamenov. Za grški jezik še nimajo nobenega učenika, temveč zadovoljujejo se z ruskimi. Sploh pa tudi nimajo do grškega nobene sympathije, ker so namreč novovečni Grki bili oni, ki so hoteli Bolgarom materin jezik po-teptati ter so jim svojega siloma vriivali v cerkve in šole. Še le po dolgem uporú so se jih ubranili; a med starejšimi Bolgari govori vsakdo, ki se je le malo šolal, novogrški. — Za bolgarski jezik imajo Momčilovo, Ikonomovo in Kesjakovo slovnico in „křestomathijo“ bolgarskega slovstva, ki sta jo dobro uredila vrla pisatelja Veličkov in Vazov ter je izišla pri Mančevu v Plovdivu v dveh debelih knjigah. Za moderne jezike je spisal bolgarsko-francosko slovnico P. Gorbanov, in letos je sestavila učiteljica Todorova praktično-theoretično rokovodstvo za izučevanje francoskega jezika; čitanko za francoski jezik pa je izdal mlajši Slavejkov. Za nemški jezik dogotovil je v rokopisu theoretično-praktično rokovodstvo P. Čok, in isto tako tudi kratek bolgarsko-rusko-francosko-italijansko-nemški besednjak. Razven teh učnih knjig je še nekaj starejših, a jih tukaj ne omenjam, ker sem namerjaval le o novjšem bolgarskem slovstvu poročati. Razven za ruski, francoski in nemški jezik — izmed katerih sta v šolah samo prva dva obligatna — zanimajo se mlajši Bolgari tudi za angleščino. V Carigradu studira mnogo Bolgarov v takoimenovanem Robert-College, kjer je angleški jezik učni jezik. To je neka vrsta akademije z realističnim značajem, kajti tú se dobiva obče srednje izobrazovanje, ter ima dobro uredbo in sposobne učitelje. Isto tako imajo angleški misijonarji narodno šolo, ki odgovarja bolj mestjanskej šoli, kakor so v Avstriji, in v njih se tudi goji angleški jezik. Francoske narodne šole so v Sofiji in v Plovdivu s katoliškim značajem.

Najboljši bolgarski belletrist, vzlasti dober pripovedovalec bil je pokojni Ljuben Karavelov. Njegova dela se bodo izdala na novo. Raztresena so po raznih časopisih in knjigah. Njegove glavnejše povesti so: „Stana“, „Hadži Ničo“, „Neda“, „Tri kartini ot blgarski život“ in dr. Sestavil je tudi obširno občno zgodovino. Med mlajšimi pisatelji slovi na lepoznavskem polji kot dober novelopisec in dramatik K. Veličkov, rodóm iz Tatar-Pazardžika. On se je pokazal med drugim s

svojo novelo „Mitrofan“ in z dramami „Vinčenzo i Andželina“, „Otečestvo“, „Svjatoslav i Nevenka“. Največ piše v „Nauki“. Ravno tako tudi njegov drug Ivan Vazov, bivši okrajni glavar v Berkovici, sedaj v Plovdivu član deželnega odbora. Spisal je veselo igro: „Miha-laki Čorbadži“. Vendar slavi poslednji bolj kot pesnik in v svojej najnovejšej zbirki pesnij, ki jih je izdal pod naslovom „Polja i gori“, pokazal se je pravega pesnika, ki bi bil vsakemu narodu na čast. Leta 1879. izdal je svoje lyrične in epične pesni pod naslovom „Gusla“. Prvence svoje pod naslovom „Stihotvorenja“ izdal je v Bukureštu l. 1878., a l. 1880. v Plovdivu lyrične pesni pod naslovom „Majska kitka“, „Gromada“ in dr.

Na dramatičnem polji se je pokazal prvi z dosta dobrim uspehom D. P. Vojnikov. Njegova „Rajna knjaginja“ drama v 5 činih je prav omiljena na glediščnem odru; predmet jej je vzet iz domače zgodovine. Isto tako „Stojan Vojvoda“, „Krum staršij“, „Velislava“ in dr.

V poslednjem času se pojavlja na lepoznavskem polji mlad pisatelj Šišmanov, kažoč nam dober talent vzlasti kot novelopisec. Njegovi spisi izhajajo v „Periodičeskem spisanju“ in v podlistkih nekterih časopisov. Isto tako je dober pripovedovalec Sv. Milarov, bivši zagrebski dijak, ki je spisal svoje lepe „Spomine na temnice“ v hrvatskem in bolgarskem jeziku. Plodovit pisatelj je T. Šiškov. Kot dramatik znan je po svojej drami: „Hubava Nedeljka ili Blgaria pod tursko igo“ (Lepa Nedeljka ali Bolgarija pod turskim jarmom). Potém „Ne-še-može ili Glezen Mirčo“ komedija v 3 činih in „Velizarij“ zgodovinska drama (prevod).

Na dramatičnem polji še ni za sedaj pravega gibanja med Bolgari, ker jim manjka posebnega narodnega gledišča. Igre se sicer predstavljajo večkrat po diletantih v raznih večjih mestih, posebno v Plovdivu, Sofiji (v „Slavjanskej Besedi“), Trnovu in Ruščuku; vendar stalnega odra še nimajo niti predstavljalcev (igralcev) po profesiji. V Plovdivu se je bil minole zime napravil prvi poskus, urediti si stalno gledišče; tó je to tem potrebnejše, ker imajo tam Grki že svoj „theater“ in predstavljajo v novogrškem jeziku. Zató se morajo Bolgari ob pravem času na noge postaviti, da paralizujejo upliv grškega življa.

V Sofiji se do sedaj še ni pomislilo na to, akoravno bi že bilo čas; kajti tukaj se bodo drugače ugnezdili nemški „kulturonošci“ in romunski cigani. Letošnjo zimo je bilo prišlo v Sofijo raznih glediščnih iger predstavljat neko srbsko društvo, ki je igralo v srbskem jeziku; in pri vsem tem, da je bilo sestavljeno iz raznih „divjih“ igralcev, ki so igrali véasi, da se Bogu usmili, obiskavale so se vendar dosta dobro njih predstave osobito v početku.

A dokler ni posebnega narodnega gledišča, ne bode sevêda za dramo niti mnogo pisateljev niti prevoditeljev. In dokler se malo ne poleže strankarski prepir, ki že zdaj 5 let najboljše moči narodnih delavcev za politične svrhe absorbujê, do tedaj tudi uspešnega delovanja na lepoznanskem polji ne bode.

Rês malo število pisateljev, ki so nekđaj delovali z „uma svetlim mečem“, ostalo je pri tem poslu. Mnogi so odložili ta meč in vzeli v roke politično bodalo, ali pa se vsedli na kurulske stolice, pri katerih se jim vse drugo po glavi vrti nego poesija. Ako bi hotel opisovati dobo pred osvobojenjem Bolgarije, nasei bi cêle vrste pisateljev pri marljivem delu v vseh slovstvenih strokah z večjo ali manjšo spretnostjo. Spominjam samo na Gavrila Krstovića, sedanjega glavnega gubernatorja v Plovdivu; na slavnega učenjaka prof. Drinova, filologa Bogorova, N. Mihajlovskega, S. Zaharieva in Drumeva itd. Vendar zrno je položeno, osnova je dobra; in kakor je oživei v Sofiji „književno društvo“, ki se je bilo osnovalo pred kakim desetletjem v Braili, a je potêrn nekaj let spavalo: — tako se nadejamo, da oživi tudi s časom obcê slovstveno delovanje med Bolgari, vzlasti kedar se izšola sedanja nêcêa se mladina, koja ima priložnosti, v domovini in izven nje pridobivati si potrebnega znanja in ceniti važnost slovstva za narodno razvitje.

Letošnje zime začeli so se zbirati skoro vsi mlajši pisatelji bolgarski, ki živê sedaj v prestolnici, v društvenih prostorih „Slavjanske Besede“ v Sofiji ter so se posvetovali o literarnih zadevah domačih. Med njimi se osobito pokazujejo dr. Danev in Ivan Danev, Vacov, Radomirov Zlatarski, Milarov, Šišmanov, Ginčev, Hranov in drugi kot marljivi pospeševalci vsega, kar se tiče bolgarskega slovstva, in dosta se tudi brigajo zatô, da se upoznavaajo z bratskimi slovanskimi plemeni, v prvej vrsti sevêda oni, ki so studovali na Cêskem in Hrvatskem. S tem podpirajo tudi namen iste „Slavjanske Besede“, prvega društva v Sofiji, ki se je osnovalo pred štirimi leti po iniciativi v Sofiji živečih Čehov in mene Slovencea. Ono je pravo središcê tukajšnjemu društvenemu življenju ter stoji na krepkih nogah; in govoreč o literarnem gibanju bolgarskem, treba nam je spomenoti tudi tega društva, ker ima in bode imelo v tem oziru dosta upliva posebno na delovanje mlajših pisateljev.

A od treznosti, vztrajnosti in marljivosti, ki so karakteristične êrte bolgarskega naroda, smemo pričakovati mnogo lepih in dobrih uspehov v vsakem — in tako tudi v slovstvenem oziru!

Razne malenkosti.

8.

Med gozdna drevesa, koja so že združni Slovani v svojej prvotnej domovini zakarpatskej dobro poznali in čislali, uvrstiti nam je tudi breza (betula alba L.). To samo po sebi potrjujejo slovanski jeziki, katerim je za to drevo znan uzajemen izraz, o kojem ni dvojiti, da je bil že slovanskemu prajeziku lasten. Prim. staroslov. brěza, hrv.-srb. briza, breza, rus. bereza v vseh narečjih, čes. břiza, dem. březka, breza, slovaš. breza, gorb. březa, dsorb. braza, polab. brěza, poljs. brzoza. S temi izrazi se najbolje sklada litv. bėržas, lotv. bērzs, bērze, prus. berse t. j. berze; dalje stgnem. pırcha, bircha, birihha, srgnem. birke, birche, anglosas. beorc, skand. björk, got. *bairka f. ali *bairki f.; staroind. bhūrdža m. a) betula bhōdžpatra, deren rinde als schreibmaterial benutzt wird, b) schriftstück, urkunde. V starej iranščini tej besedi ni sledu; pač pa jo poznajo novejša narečja. Predslovanska oblika bi bila *bhergā, praslovanska pa *berza.¹

Po J. in W. Grimmu² je izvor teh besed popolnoma temen. A Pictet³ spaja nemško besedo birke s skand. börkr, angl. bark, ngn. borke cortex arboris⁴ in z glagolom got. brikan, anglosas. brecan, skand. brāka, stgn. brēhhan, srgn. brēchen frangere, litv. bėržas pa z brėšti, brėžiti obeliti, olubiti in mu je stslov. brěza istega izvora kakor stslov. brazda.⁵ Stvarno bi to uga-jalo, kajti dokazano je, da so zares v starih časih na brezovo lubje pisali, a javaljne je izpeljavi iz jezikoslovnih razlogov pritrditi. Navedeni germanski glagoli imajo prvotni germ. koren brek, arjoevrop. bherg⁶ in tudi brazdo je od breze etymologično vsekako strogo ločiti. — Brėčas je kor. tem besedam bharg, ali natančneje bhārg, bherg, staroind. bhardž svetiti se, sijati, prav kakor bhrādž, bhrādžatē, kamor spada staroslov. brězga, pro-brězga, diluculum, nslov. breží = daní se; solnce za goro breží, breždi; rus. brėžiti ali brėžiti sja; zarja čuti brežiti; ogonek vdali brežiti sja; brezg =

¹ Miklosich Lexicon palaeoslov.-graeco-lat.² 47; Ueber trēt und trat 7 SA. Budilović Pervobytnye Slavjane I. 131. Daničić Rječnik hrv. ili srpsk. jezika I. 632. Nesselmann Thesaurus linguae prussicae p. 17. Kluge Etym. Wörterb. d. deutschen Spr. p. 29. Pott Etymol. Forschungen II.² 2. 621. Böhtlingk Sanskrit-Wörterb. IV. 280. Bopp Glossarium sauser.³ 278. W. Tomaschek Die Pamir-Dialekte, Wien 1880, na str. 60.

² Deutsches Wörterbuch II. 39.

³ Les origines indo-européennes I.² 253, 254.

⁴ Prim. tudi Grimm DW. II. 243.

⁵ S tem nazorom se sklada Daničić v knjigi: Korijeni s riječima od njih postajem u hrvatskom ili srpskom jeziku, u Zagrebu 1877 na str. 144.

⁶ Kluge op. cit. p. 38.

načalo utrennej zari, načalo razsvěta; č. břesk; s prvním břeskem (= sví-
tom) slunce; rozbřěditi se, rozbřesknouti se; rozbřěd'uje se, rozbřeskuje
se = začne se daniti, svitati; slovaš. den sã brieždi; pol. brzask, brze-
szyć się = daní se, brzeżdzenie dyluculum; litv. brėkšta daní se; srgn.
brėhen svetiti se, sijati (a tudi šumeti, zveneti, kakor slov. breždžim
breždžati upiti, vekati, kričati) od dneva in zore illucescere.¹

To graciozno, uprav devičje drevó dobilo je imé po belem, svet-
lem lubji, koje ga zares posebno označuje in od drugih loči. Nekteri
pa mislijo na kor. bharg, bherg, bhergati v pomenu zveneti, zvóčiti,²
a to je prisiljeno in se dá le opravičevati, ako jemljemo v poštev, da
se pojma „zveneti“ in „svetiti se, sijati“ v raznih arjoevropskih jezicih
često skladata, t. j. da ista korenika oboje izraža. Omenjali smo
že srgn. brėhen in slov. breždžati. Takisto govorimo o jasnem t. j. svetlem
nebu (samostalnik jasen, jesen fraxinus, esche ne dá se ločiti od priloga
jasen, stslov. jasny, clarus, splendidus) in o jasnem glasu, govoru (prim.
stslov. světloglasny, λαμπρόφωνος), prav kakor Grki, kterim je glagol
φαίρειν (kor. bha, stind. bhā, od koder stslov. bają, bajati fabulari,
bašny, lat. fama, gr. φῆμι) ne samo svetiti no tudi govoriti (ελπὼν ἔπος
πέφαντα Soph. Antig. 621). Kakor bha, razširjeno bhas strinja oba
imenovana pojma še več drugih koreník, postavim ar, ark, ghar, ska,
kan, kas, kar ali kal, bhal, sval.³ Kteri pójem je v teh korenikah
prvotni, ni nam treba na tem mestu določevati in bilo bi v istini tudi
težko odločiti se v vsakem slučaju, kajti učenost je v tako zvanej sema-
siologiji storila jedva prve šibke korake in v tá oddelek spada prav to,
o čemer se baš menimo. Vsekako pa smemo naglašati, da v besedi
brěza pójem „svetiti se, sijati, svetel, bel“ bolje ugaja nego li „zve-
neti“, s kterim je pri brezi kaj pametnega početi skoro negomoče. K ve-
čjemu bi se moglo misliti na šumenje nje listja, koje že pri rahlem ve-
tríči močno zatrepetlíče, — a kdo bi mislil na takó, ne samo brezi
lastno ter vrhu tega tudi nestalno svojstvo? Ostanimo torej pri nazoru,
da so Arjoevropei kakor naši slovanski predniki brezo imenovali svetlo,

¹ Miklesich Lex.³ 47; Ueber trēt und trat 4. Dalb Tolk. slovarč. živ. velikorusk. jazyka I.² 126. J. Jungmann Slovnik česko-něm. I. 180. Kott Česko-něm. slovník I. 95, III. 112. Linde Słownik jęz. polsk. I.² 180, 184. Nehring Psalt. Florianense p. 187, s. v. brzeżdzenie, Posnaniae 1883. Kurschat Wört. d. lit. Sprache II. 57. Schade Altd. Wört.² s. v. brėhen. J. u. W. Grimm DW. II. 344, 345.

² Fick Vergl. Wört. d. indogerm. Sprachen² I. 697, II. 421, 621, III. 211.

³ G. Curtius Grundzüge d. griech. Etymol.⁵ 297. Osobito F. Bechtel Ueber die Bezeichnungen der sinnl. Wahrnehmungen in den indogerm. Sprachen, Weimar 1879, str. 117—156. Mnogo takega navaja tudi Č. Šercl (Z oboru jazykozpytu I. 464 seqq.), iz česar je razvidno, da sega tá jezikova lastnost daleč čez mejnike arjoevropskih narodov. Navaja pač marsikaj, s čimer se ni moči skladati, ali v obče je tá oddelek knjige jako podučljiv.

belo drevo in da je temu izrazu bilo povod nje svetlobelkasto, gladko lubje.

Prava domovina brezi je vsa severna in srednja Evropa, dočim proti jugu daleč ne sega ter zaradi tega pravega imena tú zá-njo ní. Takisto tudi v Aziji na jugu ne prekorači érte himalajskega gorovja, kar je vsekako spomina vredno. Ní ga skoro drevesa, koje bi tako čvrsto kljubovalo mrazu in viharju ter bi tako malo potrebovalo zá-se, kakor breza. Péd zemlje jej je dovolj, da požene krepke koreníne tako na pustih peščenih kakor na močvirnatih tléh. In kako daleč na sever se razprostira! Ní ga listnatega drevesa, ki bi tako daleč segalo in tudi med zimzelenimi storžnjaki (coniferae) jo v tem oziru prekosí samo mecésen. Vse drugo listnato drevje potrebuje več solúne gorkote, da mu je móči rasti. Da ima dnevna toplota vsaj šest stopinj po R., že se začénja breza z listjem odevati a se tudi zopet osuje, ko jeseni toplota te stopinje več ne dosega. To jo ločí tako od bukve kakor od hrasta in jo stori sposobno, da prodere celó do brezdrévnatih dežel polarnih kot najskrajnejše znamenje drevesne vegetacije.¹

Niti Grki niti Rimljani nimajo za brezo lastnega imena. Navadni latinski izraz *bétula*, ital. *bedello*, *abedul*, fr. *bouleau* vzeli so Rimljani od Kelto v na posodo, kakor že Plinij poroča² in jezikoznanstvo potrjuje.³ Resnici podobno je, da se po jeziku sklada z našo brezo latinski *fraxinus*, ital. *frassino*, fr. *frêne*, starejše *fresne*, *fraisne*, t. j. da je s prva ta beseda brezo zaznámovala. Ker pa Rimljanom breza ní bilo domače drevo, upotrebljevali so dotični izraz za jase n, jesen, ki je bržčas prav tako dobil svoje imé po belkastem lubji, kakor breza.⁴ Vredno je, da si to zapámetimo, kajti nekaj enakega zapazili bodemo kesneje v bolgarščini.

Kar nas učí jezikoznanstvo, potrjujejo zopet popolnoma proizvodi tradicionalnega slovstva. Samo Keltom in severnoevropskim narodom arjoevropskega kolena je breza dobro znano in uvaževano drevo. Sicer se ne dá tajiti, da nekteri starejši vzlasti italijanski pisatelji marsikaj pripovedujejo o brezi in nje zdravilnih in drugih lastnostih, ali pomisliti je treba, da je vse to presajeno iz tujine na domača tlá, torej v primerjanji brez vsake znanstvene vrednosti.

¹ Prim m. dr. H. Masius *Naturstudien*⁵ 25—28, Leipzig 1863. A. Griesbach *Die Vegetation der Erde nach ihrer klimatischen Anordnung*, Leipzig 1872, I. 91, 92, 310 et passim.

² Nat. hist. XVI. 18, 30 (XVI. 75 rec. Detlefsen, Berolini 1868).

³ Diefenbach *Origines europaeae* p. 257, 258. Diez *Etymol. Wörterbuch d. roman. Sprachen*⁴ 50. A. Bacmeister *Keltische Brjefe* p. 46, Strassburg 1874. L. Geiger *Zur Entwicklungsgeschichte der Menschheit*, p. 130, Stuttgart 1871.

⁴ Gl. L. Geiger op. et l. cit.

Vzlasti Slovanom bila je ter je še danes breza jako priljubljeno in čislano drevo, nekako tako kakor lipa. Ni me nekana na tem mestu spuščati se v posamnosti vsega zanimivega predmeta, ali dve tri besede v tem oziru menda ne bodo odveč. Rekli smo, da je breza uprav devičje drevo in zares jo nahajamo jako po gostem kot symbol device in vzlasti neveste. Žalostna, težko vzdihujoča deklica je po nazoru narodnih pesnij enaka brezi, katero veter neusmiljeno stresa. Devica se naravnoč izpremeni v brezo, in tudi iz rakve neveste, katero je ženinova mati ostrupila, vzraste breza. A breza ni le symbol device, ampak tudi žene in matere. Posekana ali izravana breza znamenjuje omoženo žensko. Ako ima hudega soproga, primerja jo národova domišljija z brezo, ki stojeva v temnem lesu osamela in ne nahaja nikjer sočutja. Mlada žena in stari mož sta kakor breza in dób. Pa tudi za mater in sina velja ista podoba ali je pa mati breza a deca so dóbci (hrastiči). — Prélaz od naravne symbolike do bajeslovne je med drugim naslednje. Kraljičino je bil hudobec v brezo izpremenil. Ko pride mladeneč osvoboditelj, odpade kraljičini prvo noč brezovo lubje do prsij, drugo do pasú in tretjo noč je bila popolnoma osvobojena. Ta tradicija je že bajeslovnega značaja in ní opomnji oporekati, da je tukaj breza symbol zimske prirode, mladeneč osvoboditelj pa spomladanskega solnea, kakor v toliko drugih, temu bistveno enakih slučajih. Kakor tú v pripovedki ima breza bajeslovno jedro vzlasti v raznih narodnih običajih slovanskih, katerih se pa sedaj niti ne dotaknemo, ker bi nas ta obširni predmet dovel preveč v stran.¹

¹ Vse to je jako duhovito in bistro razložil P. Sobotka v marljivo sestavljenem delu: *Rostlinstvo a jeho význam v národních písních, pověstech, bájkách, obřadech a pověrách slovanských*, v Praze 1879 na str. 100—109. O slovanskim običajem sorodnih prikaznih prim. W. Mannhardt *Wald- und Feldkulte*, Berlin 1875, p. 157—169, 202 do 204, 270—273 et passim. Drugi zvezek tega znamenitega dela (ibid. 1877) in C. Boetticherja knjiga *„Der Baumkultus der Hellenen“*, Berlin 1856* potrjujeta posrednje, kar sem poprej navel o brezi v Rimljanih in Grkih. Iz obeh del je namreč razvidno, da v bajevnem kultu teh narodov o brezi ni niti sluha. — Marsikaj iz slovanske tradicije navaja tudi Angelo de Gubernatis v knjigi *„La mythologie des plantes ou les légendes du règne végétal“*, II. 44—47, Paris 1882*, iz nemške Perger *„Deutsche Pflanzensagen“*, p. 307—311, Stuttgart u. Oehringen 1864*. V vseh teh delih razpravlja se tudi zdravilna moč breze, tú obširno tam bolj mimogredé. Nekako per nefas prihaja na dan tudi brezova šiba ali enfemistično brezova mast, ktera je daleč po omikanem in še bolj po neomikanem svetu dobro znana kot paedagogičen pripomoček. Poezija tú neha, začneja se najrealnejša proza. Sicer smo se jej tudi mi udali, kajti drugače bi ne imeli znanega progovora, da šiba (bodisi brezova ali leskova ali kakšna druga) novo mašo póje. Enako je v Nemcih. Geiler von Kaisersberg pripoveduje: „Wenn man ein kind houwt, so muoss es dann die routen küssen und sprechen: Liebe ruot, traute ruot, werest du mit, ich thet nimmer guot. Sie küssen die ruot und springen, ja sie hupfen darüber.“ Gl. Perger op. cit. p. 310.

Pozabiti ne smemo, da se nahaja breza čisto tudi v krajevnih imenih ter v imenih za mesec marec ali april. Taka krajevna imena so slov. Breza, Breze, Brezje, Podbrezje, Brezovo, Brezovica, Breznica, hrv. Breza, Brezno, Brezovec, Brezovljane, srb. Brezje, Brezovac, Brezova, Brezjaci, vrus. Berezovo, Berezovaja, Berezy, Berezinki, mrus. Berezyna, Berezna, č. Břiza, Břizka, Březno, Březnice, Březová, Březovice, gsorb. Březov, Března, Březyna, dsorb. Břazov, Břazina, pol. Brzezina, Brzezno, Brzeźany, Brzezowice in mnogo drugih. V nemščini se je tukaj, kakor sploh v krajevnih imenih, marsikaj čudno preustrojilo. Blizu slovanske nomenklaturi je še kakšen Bresow, Bresiz, Breseniz, Bresen, dočim je Blösau, Briesing, Friessnitz, Wriessnitz, Fröschnitz, Friesach že bolj ali manj precej popačeno.¹ Zadnje imé je nekterim posebno prijalo za zgodovinski dokaz, da je bilo po starodavnem Korotanu nemško pleme, Frisi imenovano (Frisii pri Pliniji in Tacitu, *Φρίσιοι* pri Ptolemaji), gosto naseljeno. Da je to mnenje čisto napačno, ni mi več treba obširnejše razlagati.

V imenih za mesec e nahajamo brezo tú za mesec marec, tam za april: sislov. brěznъ, brězenъ, brězozolъ brezov sok deleči mesec; nslov. brezen; mrus. berezen, berezozol, č. březen. Tako je tudi litv. beržėlis, biržėlis, sūltekis (od sulā brezov sok in tekū tečem) in lot. sulu mēnesis mesec brezovega soka.²

Šibe se vsi in povsod bojé. Zato piše že Plinij (Nat. hist. XVI. 75 rec. Detlefsen): „Gallica haec arbor (scil. betula) mirabili candore atque tenuitate, terribilis magistratuum virgīs“. Kako je svoje dni pod oblastjo grajske gospode po naših slovenskih pokrajinah šiba pela (a ne nove maše), ni nam do zdaj še noben nemški strokovnjak hotel razbistriti. Ker so baš zdaj tako oblastno planoli na naš jezik in na zgodovino našo, utegnejo nas prej ali slej vendar tudi o tem kulturnem predmetu natančneje podučiti.

¹ Gl. Miklosich Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen, II. 6, 7, Wien 1874 SA. Pri tej priliki usojam se učene rojake svoje opozoriti na nektera novejša raziskavanja o krajevnih imenih slovanskih, koja jim utegnejo koristiti, ako se posebno zanimajo za to stroko znanosti. J. Golovackij Geografičeskij slovar, zapadnoslavjanskich i jugoslavjanskich zemelj i priležasčich stran, Vilna 1884; A. Brückner Die slavischen Ansiedelungen in der Altmark und im Magdeburgischen, Leipzig 1879; F. Krones Zur Geschichte der ältesten, insbes. deutschen Ansiedelung des steiermärkischen Oberlandes, Graz 1879; J. Perwolf Germanizacija baltijskich Slavjan, S. Peterb. 1876 passim; P. Kühnel Die slavischen Ortsnamen in Meklenburg, Neubrandenburg 1882; idem Die slavischen Ortsnamen im Meklenburg-Strelitz, II. Theil ibid. 1883; G. Hey Die slavischen Ortsnamen im Königreiche Sachsen, Döbeln 1883; O. Kaemmel Die slavischen Ortsnamen im nordöstl. Theile Niederösterreichs, v Jagićevem Archivu für slav. Philologie, VII. 256—281, Berlin 1883; idem Die Anfänge deutschen Lebens in Oesterreich, Leipzig 1879, p. 142—177. H. Grössler in A. Brückner Die slavischen Ansiedelungen im Hassengau, nat. v Arch. f. slav. Phil. V. 333—369, Berlin 1881.

² Gl. Miklosich Die slavischen Monatsnamen p. 2, 3, Wien 1867 SA. Nemei nimajo menda temu podobnega. Weinhold vsaj (Die deutschen Monatsnamen, Halle 1869) o tem molči. Vendar pa prim. J. u. W. Grimm DW. II. 39, kjer je razloženo, da se rus. berezozol sklada z nemškim birkenmeie.

Rekli smo, da je dobila breza imé po svetlem, belem lubji. Prav tako je „bétula“ v jezikoslovnem smislu belo drevo in „bétula alba“ prav za prav tautologija. Ne morem si kaj, da ne bi na tem mestu še omenjal naših besed „brezast“ in „breza“, ker se v pomenu ločite od vsega do zdaj navedenega. Brezast je namreč nemški *weissgestreift* in breza *weissgestreifte* kuh.¹ Oboje se pa vendar nedvojno oslanja na brezo (bétula) ali natančneje na barvo nje lubja in opravičuje našo etymologijo do dobra. Enakih kravjih imén po barvi imamo mnogo in jako zanimivih: bela, belka, belha, belša, jagoda, roža, rudečka, rjavka, plavka, košuta, jelenka, rumenka, sivka, rúsana, dima, mavra, čada in drugih več.² Ali ne samo mi, no tudi drugi Slovani. Zapišimo le nekatera česka: bělka, bělena, bělucha, bosula, čerņuše, černucha, kavula, pstrucha, červená, červinka, lysá, lysena, smolka, plavka, ryzka, srnula, srnuše, moura, sivka, sivula in dr.³ Gredóč omenjam, da se s takimi samostalniki jezik prav lahko ogne spolniku (artikel). V svojej prekrasnej skladnji slovanskih jezikov omenja Miklošič, sklicujoč se na Kopitarjevo slovensko slovnico,⁴ da časi brez spolnika jeziku ni prebiti. Tako v Kopitarjevem stavku: „Ktiro kravo si drajši prodal, to pisano al' to črno?“⁵ Malo let kesneje (l. 1813.) je Kopitar po pravici sam temu oporekal, omenivši proti Primecu, da ne potrebuje nikdar spolnika, kdor čisto slovenski govori. Graja samega sebe zaradi navedenega stavka in dostavlja: Naš kmet pravi: ktero kravo si drajši prodal, brezo ali dimo?⁶

Nekaj posebnega in po mojem mnenju važnega mi je še na srei. Vsi drugi slovanski narodi imajo za brezo imé, le v Bolgarih ga ni pravega in tudi v spomenikih národnega slovstva nisem mogel breze nikjer zaslediti. Bogorov ima v svojem sicer obširnem ali jako nekritičnem slovníku v prvem oddelku⁷ s. v. *bouleau brjast*, *de bouleau brjastov* in v drugem⁸ stoji *brěst* za *bouleau*, kar je se vé da isto kakor *brjast* in le v pisanji razlika. A to ni breza, ampak l. *ulmus*, n. *ulme*, *rüster*, *stslow*, *brěst*, *nslov*, *brěst*, *srb.-hrv.* *brěst*, *brijest*, *brist*, *vrus*, *mlrus*, *berest*, č. *břest*, *slovaš.* *brěst*, *pol.* *brzost*. Ali če Bolgarom *brěst* pomenja brezo, kaj je potem z *brěstom* samim, ki jim mora znan biti?

¹ Wolf Deutsch-slov. Wört. I. 910.

² Wolf op. et l. cit. Fr. Erjavec v Letop. Matice slov. za l. 1875 na str. 225. Gl. na str. 223—225 tudi lastna imena kozja in ovčja.

³ Kott Česko-něm. slovník I. 807.

⁴ Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark, Laibach 1808 pg. 215.

⁵ Vergl. Grammatik der slavischen Sprachen IV. 127.

⁶ Barth. Kopitars kleinere Schriften I. 214, Wien 1857.

⁷ Frensko-bolgarski děl, Viena 1873 p. 51.

⁸ Bolgarsko-frenski děl, Viena 1871 p. 22.

Bogorov ima zá-nj ilm (I. 311 s. v. orme) in ilem (II. 132). To je naš ilem, ilmovec, rus. ilem, ilim, ilma, č. jilm, p. ilm, ilma, — torej drugo in to izposojeno imé za brest. Ker pa dalje Cankovima¹ kakor prav tako zanesljivemu Najd. Gerovu² brést, brës, brjast ni breza ampak to kar drugim Slovanom, namreč ulmus, ne zaupam tudi tú Bogorovu in sklepam, da Bolgari sploh nimajo več imena za brezo, ker je v Bolgariji ní.³ S tem ne pravim, da bi ga ne bili nikdar imeli. Imeli so ga gotovo, ko so z drugimi brati uzajemno živeli v slovanskej pradomovini. A naselivši se na ozemlji, na kojem tudi takrat breze ni bilo, ušla jim je sčasoma tá beseda iz spomína, ker ni bilo več pravega povoda ohraniti jo.

Ako stoji, kar sem navel, ima stvar važno posledico. Častitim citateljem utegne znano biti, da so v novejšem času nekteri učenjaki začeli iskati prvotne sedeže arjoevropskega plemena v Evropi, nasproti dosedanjemu mnenju, ki je smatralo Azijo za pradomovino tega plemena.⁴ Naglašá se vzlasti, da arjoevropski národi nimajo splošnih imén za najimenitnejše azijske živali, za leva, tigra in velblóda, koja bi morali imeti, ako bi jim bila zibel Azija. Jezikoslovci na glasu trudili so se dokazati, da so vendar imeli tí narodi nekđaj za vse te živali uzajemna imena. Ne morem reči, da bi bili tá nazor posebno trdno podprli, a spravili so marsikaj na dan, kar je uvaževanja vredno. Vse to pa naj za zdaj ostane, kjer je in kakor je. Naglašam nekaj drugega, na kar me je napeljalo spoznanje, da v Bolgarih ní besede za brezo, akoprem je pri vseh drugih slovanskih narodih udomačena. To je jasen dokaz, da je argumentacija za evropsko pradomovino arjoevropskega plemena, kolikor se je imenovanih azijskih živalij dostaje, popolnoma bosa. Prav lahko so evropski členi arjoevropskega plemena poznali tako leva in tigra kakor velblóda, a ko so se skupno bili naselili v Evropi po pokrajinah, ktere nam je moči precej na tanko določiti, kjer jim pa teh živalij ni bilo več pred oči, pozabili so jih polagoma in tedaj so tudi dotična imena pogreznola se v morjé pozabljivosti. Da se v svojej sodbi nisem prenaglil, dokaz mi je baš usoda, ktera je zadela brezo v Bolgarih. — Sploh pa se mi dozdeva, da nekteri jezikoslovci svoj posel v marsičem pretiravajo, kar je spoznavanju resnice bolj na kvar nego li na korist. Tako postavim ne tajim, da ima takozvani argumentum a silentio v jezikoznanstvu čisto veliko

¹ Grammatik der bulgar. Sprache, Wien 1852 p. 157.

² Materialy dlja sravnit i objasnit slovarja i grammatiki, III. 284, S. Peterburg 1856.

³ Da breza na Bolgarskem ne raste, potrjuje tudi J. A. Voraček. Gl. Slovanský sborník III. 257, v Praze 1884.

⁴ Gl. moj spis Einleitung in d. slav. Literaturg. p. 4—7.

moč ali vselej in povsod pa tudi ne veljá. Kjer ní uzajemne besede za kakov pójem, mahoma se dotičnim narodom za starejšo, osobito za pred-zgodovinsko dobo tak pójem odreka brez okolišev. Kako prenačljena je takova sodba, zapazi vsakdo, ki se je поблиže bavil z jezikoznanstvom. Omenjam samo, da arjoevropski narodi ne imenujejo enako deža, ali pa da jasnejše povém, da nimajo za ta pójem besede iste koreníke. Kdo bi se pa vsled tega drznil trditi, da so ti narodi nekdaj prebivali po okrajinah, kjer nikoli ni deževalo! In takov nesmisel zagreši vsakdo, kteremu je omenjano načelo strogi in edini kažipot pri takih raziskavanjih.

Dr. G. Krek.

O kresnicah in njihovem svetlikanju.

Spisal *J. Kopričnik.*

(Konec.)

6. Kresnice tujih krajev.

Nāše domače kresnice so le borne brlelke, ako je primerjamo s tujimi, vzlasti južnoamerikanskimi svetilkami. Kakor da bi se bilo nebo pogreznolo s svojimi brezštevilnimi lučicami na zemljo, ali kakor da bi žareči meteori frčali sem ter tja, plešejo ti svetlarji po zraku in razsvetlujejo okolico.

V Braziliji in sploh v južnej Ameriki živi velik hrošč *Pyrophorus noctilucus* (35 mm dolg, 9 mm širok), kteri od 11. ure zvečer leta in zelo svetlo žari, a ne na spodnjej strani zadka, ampak skozi dve žolti pegi na ovratniku. Svetlikanje tega svetlarja je neki toliko, da se lahko najdrobnejši tisk bere, ako se žareči svetlar po tiskanej vrsti pelje. P. Browne poroča, da si Indijanci take kebre na noge pripenjajo in s temi živimi svetilnicami potujejo po noči. Ženskam pa morajo kresarji svetiti, kedar zvečer svoja navadna opravila opravljajo. Gonzalés pl. Oviedi pripoveduje v svojej zgodovini zapadne Indije: „Ko je bila vojska, svetili so si kristjani in Indiani s takimi kebre, da niso zablodili in se razgubili; posebno so se domačini posluževali teh svetilnic, ker so bolje vedeli svetlarje loviti. Zarenje se je po uro daleč in še dalje videlo. Tudi na lovu in pri raznih poslih, kterih niso po dnevu opravljali, svetili so domačinom pyrofori, ne da bi se bilo treba bati, da bode dež ali veter ugasnol luč. Če so vojaki po noči zasledovali nasprotnika, pripel je četovodja kresarja na glavo, da je svetil četi“. Po Curtis-u nosijo na otoku Havana gospe in gospodične po večerih žareče hrošče v laseh. Ko je Kolumb prvokrat prišel na otok Cuba, videl je neki, da so tamošnji prebivalci svoja

stanovanja s kresečimi kebrji (*Elater noctilucus*) razsvetljevali, in pl. Sivers poroča, da imajo tam priprosti domačini še dandanes to svečavo. Oni redé navlašč za to kebre in je s cukrovnikovim sokom pitajo.

Okoli Washingtona v severnej Ameriki je kresar *Photinus pyralis* najnavadnejši svetleči hrošč. On in ona sta krilata in drug drugemu popolnoma podobna, samo da ima on daljše tipalnice od nje in svetlejše kresi kakor ona. Kmalu potem, ko zatone solnce za gore, začne samei letati, babice pa lazijo počasi po tleh. Ali ker keber le tedaj zakresi, kedar naravnost kvišku frči, je kresikanje, kakor da bi se presvetle iskre vzdigale iz temnih tál. S časom posedajo svetlarji na tla ter snubijo babice.

Meseca septembra l. 1766. so v Parizu velikega svetilnega hrošča iz južne Amerike živega na prostem opazovali, kar je opazovalce zelo iznenadilo. Kako pa je bil zašel tujec v Pariz? V istem predmestji, kjer so ga videli, bilo je več umetalnih mizarjev. Ti so imeli velike kupe lesa iz Cayene, francoskega mesta v Guineji v južnej Ameriki. Brez dvoma bila se je ličinka svetlarjeva pripeljala v lesu iz Amerike v Evropo, kjer je potem kresar svojo metamorfoso dovršil.

Pred nedavnim časom sem tó-le smešnico slišal o kresnicah toplih krajev in o tamošnjih komarjih: Potnika, potujoča po tropih, prenočita nekega večera pod milim nebom. Komarji (moskiti) ju silno nadlegujejo. Da bi se ubranila tem nenaprosenim gostom, zavije se vsak črez glavo v svoj potni plašč. Enemu pa je jelo prihajati vroče. Zategadel malo odgrne plašč in poluka vèn. Ko pa zagleda tropo kresnic, ktere okoli frée, reče svojemu tovarišu: „Lej, lej vragove moskite, zdaj so še pa svetilnico prižgali ter naju z lučjo iščejo!“

Našemu nepozabljivemu vladiki A. M. Slomšku bila je domača kresnica predmet za priprosto priliko, v kterej primerja vnanjo bliščobo dekle in notranjost njihovega srca s to živalico v temi in pri luči pišče:

„Po letu o kresu je na večer v mraku modra pasterna Marjana na vrtu sedela in mladej deklici Naniki zvezde kazala, ki so ravno na jasnem nebu jele brleti. Nagloma Nanika pasterni uide in za svetlo stvarico dirja, ki z blede lučjo krog leta, dokler jo ujame in Marjani prinese pokazat. V izbo greste; zakaj hladno je prihajalo, in pri luči hoče Nanika lepo reč pogledati, ktero je ujela. Kako pa pri luči svojo pest odpre — na! — majhena muha jej po dlani lazi. Zamrzi se jej in jo zavrže. Marjana Naniko poduči, da je to le kresna muha, ki se v temi svetí, na svetlem pa otemni, in reče: Taka kresnica je deklica vsaka, ki si truplo zalo oblači in lišpa, sreč pa grdo umazano ima; Bog bo tudi vsa taka dekleta zavrge, kakor si ti kresno muho zavrgla.“

7. Kresikanje nekterih drugih živalij in svetlikanje rastlin.

Kresikanje ni nikakor privilegij insektov, temveč nahaja se še pri drugih živalih, ki so ali višje ali pa nižje ustrojitve od žuželk; ali tudi nekatere rastline kresé.

Med višje organizovanimi svetlarji je nekaj rib, ki svetijo, kakor som *Scymnus fulgens*, nahajajoč se po avstralskih vodah, in nekatere manjše ribe iz rodú skopelidov, ki živé po toplejših morjih.

Kresarji so nadalje med košarji (crustacea), polži, školjkami, zvezdarji, klobučnjaki (medusae), črvi in dr., posebno obilo jih je med infuzoriji, in ti so večinoma, ki pouzročujejo znano žarenje morjá, krasen prirodni prizor!

Da pouzročijo živali žarenje morjá, to sta odkrila še le sredi prejšnjega stoletja Baster in Rigaud; prej se je iskal drugod uzrok tej prikazni. Nekteri so govorili o posebnej svetilnej tvarini, nahajajočej se med vodenimi delci; drugi so pripisovali svetlikanje fosforu in fosforovemu vodenemu gnijočih živalskih teles; zopet drugi so trdili, da sveti elektrika, ki nastane vsled medsebojnega drganja vodenih delcev gibajočee se morske vode. Baster pa je preiskujoč žarečo vodo našel l. 1757., da ako se preceja (filtruje) kreseča se voda skozi gosto cedilo, ostane svetilo na cedilniku. L. 1760. pa je zasledil Rigaud v žarečej morskej vodi svetlečega infuzorija iskrenico (*Noctiluca miliaris*), kakor prošeno zrnice veliko živalico. Od sedaj so večšaki skrbno preiskavali stvar ter našli čim dalje tem več kresečih se živalic. Dandanes so skoro v vseh redih morskih prebivalceev svetlarji znani.

Žarenje mrtvih rib, mesa, raznih živalskih tvarin, mrtvih človeških trupel, prhljevine itd. niso preredke prikazni in so bile deloma že Linné-u, slavnemu švedskemu naravoslovcu, znane. Da so bile take prikazni, kakor so še dandanes, povod vsakovrstnim vražam, ni mi treba posebej poudarjati. Enega najzanimivejših slučajev žarenja živalskih tvarin opazoval je pred sedmimi leti dr. Nüesch v Brnu. Nekega večera, bilo je pomladi l. 1877., pribeži njegova dekla vsa prestrašena iz jedilne shrambe v sobo in pové, da so kosci svinščine, ktere je bila poprej kupila pri bližnjem mesarji, vsi v ognji. Gospodar hiti v jedilno shrambo in v resnici najde, da je svinščina zeleno žarela in sicer tako svetlo, da je razločno videl, kako se je pomikal sekundni kazalec njegove žepne ure, ktero je vzel v roko. Drobnogled je razkril kot uzrok žarenja mesnih zrezkov brezštevilno množico premicanih okroglih bitij, namreč bakterij, ktera so se dala prenesti na druge mesene kosce in tudi tam svetila, dokler ni jelo gniti meso. Ko je drugi dan dekla mesarju povedala, kaj so domá opazovali na svinjskih zrezkih, obstal in tožil je ves nevoljen, da v njegovej mesnici ti žareči „strahovi“ že več tednov „strašijo“ in se ne dadó na nobeden način odpraviti.

Pa ne samo v navadnem, tudi v vseh drugih enakih slučajih, kateri so se preiskavali, pokazalo se je, da pouzročujejo svetlikanje predrobna živeča bitja, ki na takih tvarinah živé. Ko začne tvarina gniti, poginejo svetlarji in žarenje neha. Tekočine, ki umoré živeče organizme, kakor spirit, zadušijo tudi žareča bitja, in svetloba ugasne.

Navadnejše od svetlikanja živalskih tvarin je žarenje prhljevine.

„In dunkler Nacht, wenn Stern und Mond nicht glänzen,
Unquillt phosphorisch Licht den morschen Stamm.“

Tako opozarja A. Grün na to žarenje. In res, kdo bi ne bil že videl žareti v temnej noči preperelo vrbo, star hrast, prhel štor ali trohnečo klado!

Dolgo časa so mislili, da sveti tak les vsled tega, ker trohni in kemično razpada. Drobnogled, ta raziskujočemu naravoslovcu neobhodni instrument, pak je razkril kot uzrok svetlikanja nežno gobico ali glivo — *Byssus phosphoreus* — ktera se je v prhljevini naselila. Njena steljka ali mycelij, t. j. oni del glive, kojemu je naloga jemati iz prhljevine hrano, prerije in preprede prhel les, izsesava ga ter sveti ob enem. Posamne steljkine niti sicer medlo žaré, ali ker jih je na istem mestu navadno zelo veliko skupaj, razsvetljujejo svojega preperelega reditelja tako, da ga po noči že od daleč zapazimo.

Razven tega je še več drugih svetlikajočih gobic. Med plesnji in drugimi gobami, ki obdajajo cevi po vodnjakih, bruna in stebre po rudnikih, nahajajo se pogostoma svetleče glive. V nekem vlažnem rudniku blizu Pilzna na Českem so take glive neki tolikanj svetlo žarele, da so rudarji svetilnice pogasili in pri glivjej svetlobi delali.

Velike svetlikajoče gobe, enake našim globanjam, sivkam, lisičicam in dr., so vzlasti v toplih krajih domá. Tako *Agaricus olearius* na južnem Francoskem in v srednjemorskih pokrajinah sploh, *A. ignarius* na otoku Amboina, *A. noctilucens* na Manili, *A. limpidus* na Javi in *A. Gardneri* v Braziliji.

Svetleče gobe so najbrž tudi med onimi drobnimi glivicami, ktere so znane kot rja na žitu, raznih drugih travah in listji. R. Schomburgk, potujoč po britiškej Guyani, opazoval je namreč na velem listji, s katerim si je bil nekega večera pod milim nebom postlal, premnogo žarečih pičic, in te pičice so bile po njegovem mnenju kreseče se glive iz rodu rjá.

Še nektare alge so znane, ktere svetijo, in sicer morske in domače. Morske alge žaré medlo v primeri z živalskimi morskimi svetlarji, in tedaj je njihov upliv na zgoraj omenjeno žarenje morja brez vsega pomena. Svetlejše iskre so naše domače, rodu nostok pripadajoče alge. One so drobne sluzave kepice in se pokažejo včasih po hudournem deži na travnikih in pašnikih v prevelikej množici. Priprosto ljudstvo, videč žareče nostoke, pravi, da so to zvezdni utrinjki, ki so padli z neba.

Na drugih rastlinah se do sedaj žarenje ni opazovalo. Onih rastlin pa, ki zablščé, ako je v mraku ogledujemo, kakor na pr. predkal (neposredno iz troske razvivša se rastlinica) mahú Schistostega osmundacea, cvetni listi kapucinske kreše in vrtnega maka, ne smemo semkaj prištevati. V teh slučajih je odbijevalno delovanje zadnjih sten v nekterih stanicah, ki pouzročuje, da dotični del rastline zdaj na tem, zdaj na onem mestu zablšči in v istem trenutku zopet ugasne. Tam, kjer je popolna tema, ne morejo rastline te vrste svetiti.

Konečno se še naj omeni, da je rastlinsko kresikanje v svojem bistvu enako živalskemu. Svetlikajoče rastline izločujejo, enako fosforescivalnim živalim, neko posebno, ne še znano tvarino, ktera zeló po časi zgorjeva in — sveti.

J u t a.

Bilo je že v tem časopisu (IV. 268.) povedano, da tirolsko- in koroškonemška beseda: juten pomenja: zmedke, in da učeni filolog Curtius to besedo izvaja iz korenike: ju, winden, drehen, herumrühren. Curtius razlaga iz te korenike tudi latvijsko: jau-t, Mehl im Wasser einrühren, litovski: ju-š-e, schlechte Suppe von Sauerteig, ju-ka, Blutsuppe, slov. ju-h-a, lat. ju-s, ju-s-e-ul-um, sansk. jû-s, ju-š-as, Erbsensuppe, grško: ζω-μός. Za dokaz, da korenika ju izvirno pomenja: vrteti, motati, vijati, obračati, mešati in slično, navaja sansk. a-jâv-anam, Rührlöffel (glej: Curtius Grundzüge⁴, pag. 611). Da je tudi slovanščina nekdanj poznala koreniko ju z gore omenjenimi pomeni, pričunjejo besede iz te korenike stvarjene in sicer:

1. ju-rъ (rusk.) odkrito mesto, kjer se narod bori, sem in tja obrača. Zaradi suffiksa primerjaj: ži-rъ iz ži, da-rъ iz da. Iz jur se je izobrazil nominalni verbum:
2. ju-r-it, metat se, mikat se in slično; dalje s suffiksom s
3. ju-sъ, oborotlivi v délah čelovek, potom
4. ju-ro, volna ostajusčajasja poslé prohoda sudna, Wellenwindung, in slednjic
5. ju-r, Fahrwasser; v srbščini pa nahajamo
6. ju-r-it, tjerat, agitare, herumtreiben, torej zopet pomen kretanja, vjenja; dalje rusk.
7. ju-ra, brezpokojni človek; „na juru“, mesto, kjer se vetrovje suče, jurkat, brezpokojen biti, sploh sem in tja kretati se. (Glej: Dalb s. v. in Giflending O srodstvê pag. 136.)

Matzenauer sicer misli, da bi srb. jurit, agitare, pellere, rusk. properare, utegnolo biti iz turskotat. jūr-jör, ire, gradi, a mi nahajamo odviše ruskih besed, ktere pričajo za domačnost.*

Po izpremembi glasnika *r* v *l* nahajamo v ruščini:

- a) ju-l-a, vrtuška, valček, sučka, Drehwürfel,
- b) ju-l-it, vrtit se,
- c) ju-l-av-i, vrtlavi.

Pa tudi jedi in pijače, ktere se po medenji, motenji, vrtenji, mešanji napravljajo, dobile so iz korenike ju svoja poznamenovanja, in sicer ruski: ju-r-a-ga, vodnaja židkost, odeljajuščasja pri plahtanij masla, die wässrige Flüssigkeit, die sich beim Buttermachen bildet; v tirolskej in koroškej besedi torej nahajamo samo drugi suffiks: ta (primeri: svi-ta, Kleid, iz svi, mæc-ta iz mæk, pë-ta iz pen. Da ni juten izvirno nemška beseda, pričuje že njena tvarina, ker Nemei slovenske besede končujoče se na *a* spreminjajo v *en*, primeri: die Waben iz baba.

Da ju-r-a-ga, ju-ta označujejo pijačo po motenji, vrtenji, medenji napravljeno, pričajo analogične tvarine, kakor slov.: z-med-ki iz medem, rühre um; met-uda, mat-uda, Molken, iz mët, circum-agere, in tudi posode imajo poznamenovanja po medenji, motenji, kakor: motilnica (ob Muri pravijo: puter motiti), pinja, iz korenike: pin-pen, winden, drehen.

Besedo juta nahajamo tudi pri goriških Slovencih in sosednih Furlanih, ali s pomenom za hrano, ne za pijačo. Močnik z zeljem in fižolom pomešan veli se tam: juta — jota, in ker se beseda za tako jed rabi, to je znamenje, da je Slovence bil pomen mešanja v tej besedi znan.

Zopet se prikaže s sorodnim pomenom v Armoriki in Britaniji: iot, ioud, kaša, Brei, puls.¹ S pomenom: zmedki, metuda, nahajamo besedo juta tudi v sredovečnej latinščini. Dufresne (Gloss. h. v.) navaja iz nekega klosterskega rokopisa: Regula magistri: — fratres cum Jutta, quae semper amplius propter sitientes fieri debet, — in Menardi piše: juttam esse potionem confectam ex lacte spissiore. Ker je pomen zmedkov, metude edino ohranjen pri tirolskih in koroških Nemeih, a drugim Nemcem kakor tudi tirolskim Italijanom je čisto neznan, je beseda juta ostanek iz jezika starih Noričanov, kteri so po Koroškem in Tirolskem do onih krajev, kjer se reka Loisach v reko Inn izliva, v

* Bržkone iz korenike ju je tudi litov. jures, latv. jura, morje, to je valja-joče, vijajoče se vodovje. — Iz korenike ju, winden, binden, drehen, herumrühren, je tudi beseda: po-jasť cingulum. Miklošič Lex. p. 654. piše: Radix prima: ju, ligare, secunda: jas, lit. josti, pa-josti, cingi, let. jóst.

¹ V Armoriko in Britanijo je utegnola ta beseda priti po onih Venetih, ki so v Armoriki stanovali in se bili odonod tudi ob britanskem primorju naselili.

starej dobi stanovali. Reka *Loisach* izvira iz tako imenovane „*schwarze Lacken*“, črne luže; zato je dobila prav naravno poznamenovanje: *Lužava*, iz ktere slovenske oblike se je nemška: *Loisach* izobrazila.

Tirolska nemščina je še ohranila drugo poznamenovanje za pinjeno sirovo maslo (*Butter*). Na pol pinjeni „*puter*“ (*halbgerührte Butter*) imenuje *Tirolec*: *Moidenbutter*, kar ni druga, nego medeni *puter* (*Schöpf*, s. v. *Butter*).

Po Vipavi in Krasu rabijo za zmedke besedo *žur* (masc.) in *žura* (fem.). Kakor ta beseda pri Slovencih označuje pijačo, nahajamo jo pri severnih Slovanih s pomenom: močnik, kvašena, okišena hrana, rusk. *žur*, *Hafermehlbrei*, česk. poljsk. *žur*,¹ *sauer Mehlbrei*, *gorenjesorb*, *žur*, *Brei von Sauerteig*; poznamenovanja se torej tako razločujejo, kakor v besedi *juta*. Nahajamo pa to besedo tudi zopet v tirolski nemščini² v obliki: *sur*, (fem.) *suren*, s pomenom: *Brühe*, gosta juha, *Tabakrötl*, *Salzbrühe*, *Jauche* (*jauche* je iz slov. juha). Izvirni pomen te besede torej izraža nekaj mastnega. Okoli Veržerja kraj Mure pravijo pa zmedkom *emer*, in *emer* se tudi rabi za poznamenovanje mastnih rečij; iz smreke se *emer* smola, kedar vroče solnce smreko popeka, pravi ljudstvo.

S tem člankom sem predložil kulturhistorikom zanimivega gradiva za daljno premišljevanje.

Dacorin Trstenjak.

Poročilo o hrvatskeji književnosti.

Spisuje *J. Steklasa*.

VII.

1. Rad. jugosl. akad. Knjiga 68. V Zagrebu 1884. Razprave: 1. Prinos k naglasu u novoslovenskom jeziku od M. Valjaveca. S to razpravo je dokončal učeni naš rojak svoje studije o naglasu glagola slovenskega. 2. Junije Palmotić, od A. Pavića. V tej razpravi govori najboljši poznavatelj hrvatske književnosti prav obširno o književnih delih tega znamenitega pesnika. Kot uvod spominja najprej literaturo, koja govori o Palmotići, potom pa deli pesniške proizvode Palmotićeve na petero delov: latinske pesni, pesni v kolo in svatovske, satire, drame in epos. O poslednjih dveh razpravlja pisatelj posebno obširno. A to je mogel le Pavić izvesti, kajti on je priredil tudi popolno izdanje Palmotićevih del, ktere je izdala akademija v zbirki „*Stari hrvatski pisci*“ knj. XII., XIII. in XIV. Zadnja knjiga je najvažnejša. V njej se nahaja *Kristijada*, potom pesni o sv. Katarini Stijenskej, o porodu Gospodovem, v hvalo Iva Bona in o malem oficiji sv. Benedikta. To akademičko izdanje je prvo popolno izdanje

¹ Poljsk. *žurovina*, sok iz brusnic (*Moospreiselbeere*). *Brusnica*, rusk. *brusnika*, *Preisbeere*, veli se pod goro sv. Uršule: *matek*.

² Ob reki *Eisack*.

Palmotičevih pesniških del. Od dram se jih je ohranilo samo dvanaest in pa dva dramski prikazana tableau-a, tri so se pa izgubile. Po dokazih Pavičevih so se prikazivale drame Palmotičeve v Dubrovniku l. 1632 in 1652. Slovenskej mladini priporočamo osobito, naj se uči marljivo hrvatski, da se more okoristiti s krasnimi proizvodi dubrovniških piscev. Le škoda, da so ta akademijska izdanja predraga ter si jih mladež ne more lahko omisliti. Čas bi že bil, da se loti kdo izdajati šolska izdanja z opazkami, kakor jih imajo drugi narodi. Samo na tak način bi mogla mladež pisce bolje spoznavati. 3. Václav Aleksandro Maciejovski (nekrolog) od dra. Fr. Račkoga. V tem nekrologu opisuje Rački obširno znanstveno delovanje tega očeta slovanske pravne povesti. Razvén tega je še tiskan v tej knjigi govor predsednika dr. Fr. Račkoga, ki ga je govoril v svečanej sednici dne 24. nov. 1883; potem izvestje tajnika dr. P. Matkovića in razprava dra. Gj. Pilara o rudarstvu na Hrvatskem.

2. Rad. Knjiga 69. Matematičko-prirodoslovni razred IV. U Zagrebu 1884. Sadržaj: 1. Opis ruža okoline zagrebačke od Vukotinovića. 2. Fosilni sisari Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od dra. Gorjanovića. Za prirodo pisce prav važna razprava.

3. Rad. Knjiga 70. Razredi filologičko-historički i filosofičko-juridički VII. (69). U Zagrebu 1884. Sadržaj: 1. Junije Palmotić. (Svršetak.) 2. Nov prilog za istoriju akcentuacije hrvatske ili srpske. Od dr. T. Maretića. (Nastavek.) 3. Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća. Od dr. Fr. Račkoga. V tej razpravi opisuje nam glasoviti učenjak društvene odnose v hrvatskej državi za dobe njene popolne samostalnosti, kakor nam je že poprej v razpravi: „Hrvatska prije XII. veka gledé na zemljišni obseg i narod“ razjasnil etnografske odnose v kraljevini hrvatskej in meje njene. Rački je najumnejši hrvatski historik, ki je s svojimi izraživanji pripravil toliko gradiva, da se bode mogla napisati prav obširna hrvatska povest v strogo znanstvenem smislu. 4. Dobrušta od N. Dučića. Pisatelj dokazuje proti Daničiću in Novakoviću, da je Dušanova Dobrušta v prizrenskej nahiji. 5. Prievodi Ranjine Dinka iz latinskih i grčkih klasika od dra. Maixnera. Dinko Ranjina spada med one pesnike dubrovniške šestnajstega veka, v katerih se pokazuje najbolje upliv humanistički; on se je bavil mnogo s prevodi staroklasičnih pisateljev na hrvatski jezik. To njegovo delovanje se ocenjuje v tej razpravi.

4. Starine. Knjiga XV. Zagreb 1884. Sadržaj je prav obilen in zanimiv za hrvatsko povest: 1. Poslanice dubrovačke na mletačku republiku, priobćio S. Ljubčić. Tukaj se razsvetljujejo po benečanskih izvorih odnosi med obema občinama od l. 1461—1791. Nahajajo se tudi v tej zbirki štiri obširna in zanimiva izvestja o velikem dubrovniškem potresu l. 1667. 2. Izveštaji Splječanina Mate Karamana o Rusiji, priobćio o. Pierling. To je opis Rusije (l. 1737—1742) od Karamana, ki je bil poslan v Rusijo o crkvenem poslu. 3. Njekoliko priloga za poviest urote Petra Zrinskoga in Franje Frankopana, priobćio Radoslav Lepasić. Ti prilogi dopolnjujejo izvore, ktere je izdal Rački s pomoćjo akademije l. 1873. 4. Prilozi za poviest starih plemićkih porodica senjskih, priobćio prof. Mite Magdić. 5. Njekoliko južnih Slovičena zapisanih od l. 1478. do 1520. u bratovštinu sv. Duha, priobćio Ivan Crnčić. Iz ovega popisa se vidi, kako živo je bilo takrat obćenje med jugoslovanskimi zemljami in Rimom, kajti 120 potnikov je zapisanih v tej knjigi. 6. Izvodi za jugoslovansku poviest iz dnevnika Marina ml. Sanuda za god. 1516. do 1533., uredio dr. Fr. Rački. Ti izvodi se odnose većidel na provala turske v Hrvatsko, Kranjsko in Istro in na borbo med privrženci Ivana Zapolje in Ferdinanda I.

5. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, na svijet izdaje jugoslovanska akademija znanosti i umjetnosti, obradio Gj. Daničić, M. Valjavec i P. Budmani. Svezak V.—1. drugoga dijela: Četa—Dali. U Zagrebu 1884. Str. 240. C. 3 gld. Po svrti glasovitoga jezikoslovca Gj. Daničića se je mislilo, da bode izdavanje tega znamenitega rečnika kaj zadržavalo; ali kakor je videti, ni se to zgodilo. Akademija je

poskrbela, da dobi izvrstno silo, ki bi mogla nadaljevati delo prerano umrlega Daničiča. In tega je tudi našla v osebi učenega prof. P. Budmanja, ki je redakcijo tega dela prevzel. V tem zvezku imamo sicer tri radaje, namreč ostatak zgotovljenega gradiva od Daničiča, nadaljevanje od našega učenjaka M. Valjaveca, skoncatek pa od P. Budmanja; ali vse to je sestavljeno v duhu in smeru umrlega Daničiča. Vsaka beseda se najpoprej tolmači na kratko, nato pa pové, kako dolgo živi v knjigi, kako je postala, kaj vse pomeni, in vse to se dokazuje z obilnimi primeri. V tem zvezku imamo lep primer v besedi „da“, ki sama obsega 51 strani drobnega tiska (str. 163—214). Iz tega se vidi, kako je to delo na obširnej podlagi zasnovano.

6. *Flora fossilis Susedana* (Susedska fosilna flora — *Flora fossile de Sused*). *Descriptio plantarum fossilium, quae in lapicidinis ad Nedelja, Sused, Dolje etc. in vicinitate civitatis Zagrabienensis hucusque repertae sunt.* Auctore Georgio Pilar, scient. nat. doct., geolog. et mineralog. in univ. Francisco-Josephina Zagrabienſi prof. publ. ord. Acad. scientiarum et artium slav. merid. membro ord. etc. Edidit Academia scientiarum et artium slav. merid. (Tab. I.—XV.) Zagrabiae 1883. C. 8 gld. To delo učenega profesorja Pilara pokazuje, kako lepo se je začela razvijati znanstvena literatura na Hrvatskem, odkar imajo vsučenilišče, kajti pred kakimi desetimi leti se ni niti slutilo, da bi se moglo kaj tako izvrstnega dati na svetlo. To delo je napisano tudi v francoskem jeziku, da bode pristopnejše inozemstvu.

7. *Oblici graditeljstva u starom veku i glavna načela gradjevine ljepote.* Napisao dr. Isidor Kršnjavi, kr. javni izvanredni profesor na hrv. svenčilištu Franje Josipa I. u Zagrebu. Sa 111 ilustracija. U Zagrebu. Nakladom društva umjetnosti. 1884. C. 8 gld. Važnost umetnosti znali so ceniti vsi napredni narodi, pa tudi Hrvatje niso v tem zaostali, nego so se poskrbeli, da se na njihovem vsučilišču tudi za ta predmet stolica odpre. Prof. Kršnjavi, temeljito naobražen strokovnjak, dobil je to mesto in zdaj dejansko pokazal, kako ozbiljno se on bavi s svojim predmetom. Knjiga, ktero je dal pod gore omenjenim naslovom na svetlo, je prva te stroke v hrvatskej literaturi. Svoja razlaganja je razdelil prof. Kršnjavi na tri odseke. V prvem odseku razpravlja o gradjevnih oblicih starih iztočnih narodov, namreč egipčanskega, asirskega, staroperzijskega, feniškega, hebrejskega, maloazijskega in indijskega graditeljstva; v drugem o staroklasičnem t. j. grškem in rimskem graditeljstvu, končno v tretjem o starokrščanskem graditeljstvu. K tem je dodal še četrti oddelek o najznamenitejših aesthetičnih načelih, ki se morejo izvajati iz opisanih gradjevnih oblikov starega veka. Za nas je osobito važen tretji odsek, v katerem razpravlja pisatelj o starokrščanskem graditeljstvu, posebno o byzantinskem. Ta odsek je najlepše izdelan, kajti na tem polji je prof. Kršnjavi še poseben strokovnjak; in v V. oddelku tega odseka je prav točno opisal, kako daleč se je to byzantinsko graditeljstvo razprostiralo. Za povest slovanske umetnosti je ta oddelek posebne važnosti, in zatorej gorko priporočamo to delo tudi Slovencem.

Drobnosti.

Kratek pregled bosanskega slovstva. Sestavil Mihael Napotnik. Cena 40 kr. V Mariboru 1884. Založil pisatelj. Tiskal Janez Leon. V 8° str. 84. — Od l. 1878., ko je avstrijska vojna zasedla tužno Bosno in Hercegovino, začelo se je povsod buditi zanimanje za te dve skoro čisto pozabljeni deželi. Vsled tega smo po raznih časnikih in knjigah bolj pogosto čitali sestavke o Bošnjakih, o njihovih šegah in navadah, deželnih in kulturnih razmerah itd. Tudi slov. pisatelji so storili svojo

dolžnost ter nam po slov. časnikih in v Letopisu Slov. Matice marsikaj zanimivega priobčili

Kmalu ko se je bil po svetu raznesel glas o bosanskem ustanku proti turskemu trinostvu, opisal nam je v Letopisu Slov. Matice I. 1877. na str. 185—199. g. Fr. X. „Verske razmere v Bosni in Hercegovini“. Č. g. dr. M. Napotnik, takrat iz višjega bogoslovnega izobraževališča na Dunaji poklican za vojaškega kaplana k vojni, ki je imela nalogo, da zasede Bosno, popisal je svoje potovanje v Bosno in nazaj z različnimi dogodki, ki jih je ondi doživel, v „Slov. Gospodarji“ I. 1878., 1879., 1881. in 1882. v oddelku: Za poduk in kratek čas. V Letopisu Slov. Matice I. 1878. na str. 148—191. priobčil je marljivi g. J. Navratil sedemnajst pisem o Bosni in Hercegovini, v katerih nas je podčeval o sedanjih razmerah v „Novej Avstriji“. Te svoje črtice je še dopolnil v Letopisu od I. 1879. na str. 148—213. z „novimi pismi o Bosni in Hercegovini“, v katerih nam je podal pregled zemlje in zgodovine omenjenih dežel. V „Kresu“ je potem I. 1882. in 1883. opisaval g. Rajko Perušek v izvrstnih sestavkih, „Bosenske zanovetke“ imenovanih, šego in navade bosenskih turčinov in v istem listu je I. 1883. popisal g. Igo Kaš svoje potovanje v Ereegovino in nazaj pod naslovom: „Popotni spomini“.

Tako ste bili rés, kakor g. dr. Napotnik v zgorej omenjenej knjigi piše, te dve prezanimivi deželi po mnogovrstnih knjigah že skoro v vsakem drugem oziru prav obširno opisani, le o književnej zgodovini te nove Avstrije ni bilo do danes najti podrobnejših poročil. G. J. Navratil je v Letopisu Slov. Matice I. 1878. v 15. pismu naravnost trdil: „O književnosti ni bilo doslej v Bosni-Hercegovini ni duha ni sluha“. Da pa ta stavek ni strogo po besedi razumeti, pokazal nam je v svojej knjižici dr. Napotnik, ki je sestavil kratek pregled bosenskega in hercegovskega slovstva, da bi tudi po tej plati seznanil slov. razumništvo z vrliimi Bošnjaki in čilimi Hercegovci. Kakor zvemo iz uvoda (str. 5—13), je ta knjižica izpisek iz njegovih zapiskov, ktere si je bil naredil na svojem potovanji po Bosni in Hercegovini in jih še pozneje dopolnjeval. G. pisatelj deli bosensko slovstveno zgodovino v starejšo in novejšo dobo. O starejših pisateljih, ki so izključljivo duhovniki iz reda sv. Frančiška, navaja le kratke životopisne podatke ter našteva njihova slovstvena dela, o pisateljih novejši dobe pa govori obširnejše, vzlasti o Milutinoviči, Ivanu Jukiči in Grgu Martiči. V sklepu (str. 73—78) govori kratko o starih bosenskih pisnih spomenikih, o narodnem slovstvu in o sedanjem slovstvenem gibanji. V dodatku našteva naposled važnejše knjige o Bosni in Hercegovini, ki so v novejšem času izišle, vzlasti nemške in hrvatske.

Tistim, ki bi utegnoli premišljevali, zakaj je g. pisatelj to knjižico na lastne stroške izdal, bodi povedano, da g. dr. Napotnik poleg svoje službe bogoslovnega profesorja oskrbljuje tudi vodstvo društva rokodelskih pomočnikov v Mariboru, ktero se nahaja v precej neugodnih denarnih razmerah. Da bi g. vodja v tem oziru društvu kaj pripomogel, odločil je njemu čisti dohodek te knjižice. Kdor tedaj to knjižico kupi, stori ob enem dobro krščansko delo. Z ozirom na to in na zanimivi zapopadek knjižice upamo, da bode slov. razumništvo kaj hitro in v obilnem številu seglo po njej.

J. Skuhala.

Jurčičevih zbranih spisov III. zvezek. Z veseljem že zopet poročamo svojim čitateljem, da je izišel 3. zvezek zbranih Jurčičevih spisov. Ta zvezek obsega sledeče pripovedne spise: I. Domen, povest, ki je bila prvič tiskana I. 1864. v Slovenskem Glasniku; II. Jurij Kobila, izvirna povest iz časov lutrovske reformacije, tiskana v Slovenskej Vili 1865; III. Dva prijatelja, prvič tiskana v Slovenskej Vili 1865; IV. Urban Smukova ženitev, humoristična povest iz narodnega življenja v Slov. Glasniku 1865; V. Golida, povest po resničnej dogodbi v Slov. GL 1866; VI. Kozlôvska sodba v Višnji Gori. Lepa povest iz stare zgodovine v Slov. GL 1867. — Kujiga

obsega 277 str. v mal. 8°, ima ličen tisk in lep papir ter velja samo 70 nov., elegantno vezana v temno-rudeče platnice od najfinejšega platna z vtisneno zlato podobo pisateljevo pa po 50 nov. več. To je res krasna izdaja, ki zasluži svoj prostor v knjižnici vsakega rodoljuba. Ker nam dobajajo vesti, da se zbrana dela Jurčičeva po malem razprodajajo, opozorujemo še enkrat slov. občinstvo, vzlasti pa našo mladež na te izdaje, ki je vsem prav gorko priporočamo. Naročuje se na te knjige pri bukvozezu g. J. Bončič ali pa pri odboru (g. J. Starč) za izdavanje Jurčičevih spisov v Ljubljani.

Krajčeva Narodna biblioteka. Snopič 10., 11. in 12. a po 15 nov. Deseti zvezek, s katerim se končuje prva serija „Narodne biblioteke“, podaja nam na 96 str. prevod: Koliščina in stepe, spisal v poljščini Mihal Grabowski, poslovenil Fr. Čegnar. V 11. snopiču beremo znano povest: Za kruhom, od poljskega slavnega pisatelja H. Sienkiewicz-a, poslovenjeno od P. Miklavca (str. 120); v zvezku 12. pa imamo ponatisnen spis Andrejčkovega Jožeta: Črtice iz življenja na kmetih. Na čelu je kratek životopis o tem pisatelji od g. prof. R. Perušeka, kteremu smo za to jedernato životopisno črtico jako hvaležni. Stoprav zdaj moremo pregledati, kako plodovit je bil prerano umrl Jože Andrejček. V drugi seriji nam bode Nár. biblioteka podala nekaj prevodov, izvirnih spisov in povrh še nektera dela od Andrejčkovega Jožeta. Naročba znaša za 10 snopičev 1 gld. 50 nov., dobiva pa se tudi vsak zvezek posebej po 15 nov. pri kateri koli knjigarni.

Odkritje Amerike. Predelal H. Majar. Poučno zabavna knjiga v treh delih o I. Kolumbu, II. Kortesu, III. Pisaru. Ljubljana. Tiskala in založila Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1883. Str. 162 + 141 + 133 v mal. 8°. Velja trdo vezana 1 gld. 60 nov. — Omenjena knjiga je za slov. mladež jako pripravna. V lahko razumljivem jeziku pogovarjajo se oče in otroci o Kolumbu, Kortesu in Pisaru. Oče pripoveduje razna dejanja omenjenih mož, a to ne neprenehoma, temveč zdaj pa zdaj pretrga njegov govor dečko ali deklica z raznimi vprašanji ali osebnimi dovtipi in opombami. To daje povesti veliko mikavnost in kratkočasi mladino. Snov je na 41 kratkih povestij razdeljena, in vsak večer se lahko po ena, včasih tudi po dve beró. Reči moramo, da je bila to srečna misel, podati takega berila našej mladini, ki itak malo pripravne duševne hrane dobiva. Škoda je le, da ni založništvo tej knjigi nižje cene določilo; kajti ubožnim starišem ni mogoče tako dragih knjig za svoje deco kupovati. Da se pa siromašna mladina tudi o tej in slinih knjigah okoristi, treba je, da si vsaka šolska knjižnica po več izvodov omisli in jih potem svojim šolarjem izposojuje. In baš ta knjiga bi ne smela v nobeni šolski knjižnici manjkati. Opomniti pa nam je, naj bi bil č. g. pisatelj v kratkem uvodu povedal, iz ktere ali po katerih knjigah je predelal to snov, ter dostavil, koliko in kaj je njegovega, koliko tujega. Pisava je precej dobra, ali v oblikah nahajamo neopravičene posebnosti, katerih se naj g. pisatelj v bodoče izogiblje. Na pr. uganete — ugenili; marisiktera; nij; posebno mu je bila pa lenoba pristujena; na str. 5. stoji: „paluba“, kar je malo znano; tudi pisatelj je čutil to, kajti na 39 str. piše: „na palubi ali na krovu“; dalejšna voznja; od enega merja do drugega; okoli obrežja, sčem drugim; g. pis. rabi vseskozi hrvatsko obliko: Englež, Engleško, kar je nepotrebno; letni nam. leti; str. 19. zakaj „vladavec in storivec vsega sveta“, ker pa imamo druge že celó udomačene izraze; bode vedet dal nam. dá vedeti na str. 22; za minotev zakesniti; mej moliterjo nam. med molitvijo ali boljše: ko moli; prišerši nam. prišedši; grozodejstvu itd. Takih in enakih napak bi se dalo mnogo navesti, ali že omenjene nam kažejo, da se je premalo gledalo na pravilnost v oblikah in izrazih. Zakaj delati novih besed, na pr. utrdbó sezidati, narazen = Entfernung, oblečenost, nakrétiti se itd. Zakaj se piše gen. plur. tukaj; ljudi, tam: ljudi, a v acc. plur. zopet na str. 11. „vse take pripovedi“. Ali ne zadostuje oblika: ljudij ali samo ljudi, če že ni komu prva po volji? Zakaj se piše gen. plur. ladji, znamenji itd. Vse te

in druge samovoljnosti naj se vendar enkrat opusté; knjiga bi s tem gotovo pridobila. Sicer niso te malenkosti take, da bi zavirale branje, ali vendar smo morali te nedostatnosti omeniti, ker so se jele dandanes že zopet jako širiti.

Mohorjeva družba. Na dan sv. Mohorja dne 12. jul. imel je odbor Mohorjeve družbe svojo redno sejo. Vsako leto se namreč ob godu sv. Mohorja, družbinoga patrona, določujejo in izplačujejo razpisane nagrade za rokopise. Za leto 1844. bilo je razpisanih a) 140 gld. za štiri izvirne povesti, vsakej po 35 gld., v obsegu vsaj pol tiskane pole; b) 140 gld. za štiri podučne spise v istem obsegu, vsakemu po 35 gld. Kakor druga leta, došlo je družbi tudi letos lépo število rokopisov v porabo in presojo. Vseh skupaj, večjih in manjših našli smo 54. Med temi spisi jih je 13 pripovednega značaja, nató nekaj pesnij in národnega blaga, večina pa je poduku prostega ljudstva namenjena. Izmed povestij mogel je odbor le dvema prisoditi nagrado, in sicer kratkej izvirnej pripovedki gospé P. Pajkove: „Dneva ne pové nobena prat'ka“, in zbirki slovanskih nář. pripovedek, katero je sestavil g. prof. J. Steklasa. Vse druge povesti pa so le slabe poskušnje ali pa prevodi, na ktere se odbor ni mogel ozirati. Tem boljši pa so bili spisi podučnega značaja, in odbor je ostale nagrade njim prisodil: 1. Kaj ljudje na naši zemlji jedó, prof. J. Pajk; 2. Kako rastline zmraznejo in pozebejo, prof. J. Majceiger; 3. Pavola ali drevesna volna, A. Koder; 4. Zbirka gospodarskih, zdravniških in drugih skušenj, J. Lampe; 5. Običaji na slovenskem Štajerji, Drag. Ripšl. 6. Pazite na ogenj! P. Miklavc. — Povrh je še družba prevzela. 1. Smečnice, spisal č. g. M. Slekovc; 2. Životopis o pesniku J. Virku od Vakaja; 3. Naš vsakdanji kruh od A. Kodra; 4. Živinski potni list od Ant. Levca.

Ne moremo si kaj, da bi ob tej priliki ne omenili, kar je odboru Moh. družbe že dolgo na sreč. Res je, da dohaja mnogo rokopisov, ali vprašati se moramo, kakšni so ti spisi in kdo jih spisuje. Večji del doposlanih proizvodov je le posnetek tú in tam tiskanih slovenskih ali nemških spisov. Mnogi so po vsebini in obliki tako slabo izdelani in tako površno izvedeni, kakor da bi družba naša ne imela druge naloge, kakor duševne proizvode dvomljive ali nikake vrednosti med prosti, dobrega poduka željni národ slovenski pošiljati. Zatorej naj ljudje, ki so jedva v svojem življenji ljudsko šolo dovršili, opusté vsakojako pisarenje: saj je škoda za čas in trud, ki ga sami imajo in s tem tudi drugim prizadevlejo. Nasprotno pa moramo prositi, naj vsi oni častiti g. pisatelji, ki so do sedaj delovali za družbo, še za naprej za njo delujejo. Drugi pa, ki imajo lepih zmožnostij in talentov, a še niso stopili v kolo družbinih pisateljev, pa naj to v kratkem storé. Vsakega naj vodi prepričanje, da pospešuje s svojimi spisi napredek našega naroda; kajti njih poduk potuje v družbinih knjigah do najbolj skrite in odročne kočé našega bornega kmeta. Na cvet in velik prospeh Moh. družbe gleda ponosno vsak rodoljubni Slovenec. Z njo se ponasamo v parlamentnej palači, njo imenujemo povsod v dokaz, da je naše ljudstvo zrelo za omiko in navdušeno za vsak duševni in gmotni napredek. Vsakega rodoljuba dolžnost pa je tedaj tudi, da po svoje pospešuje in povzdiguje to slavo, in ne bilo bi naj pisatelja slovenskega, kateri bi s svojimi proizvodi družbi ne pripomagal, da lažje izvršuje svoj visoki, blagi namen.

Napósled nam je omeniti veselo novico, da je število letošnjih udov naše družbe največje, kar smo jih kdaj imeli. Kolikor se dá že sedaj določiti, šteje letos družba 28.471 udov, torej nad 80 več nego lanske leto. To veliko število lahko gotovo vsakega pisatelja vzpodbuja, da podpira družbo s svojimi spisi, Slovencem pa služi v dokaz, da se širi med njimi vedno bolj in bolj omika in napredek.